

Pěstounská péče, její právní proměny a jejich sociální dopad

Marie Horáčková

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marie HORÁČKOVÁ**
Osobní číslo: **H108087**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Pěstounská péče, její právní proměny a jejich sociální dopad**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na pěstounskou péči jako jednu z forem náhradní rodinné péče,
- na srovnání současné právní úpravy pěstounské péče s připravovanou novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí,
- na sociální dopady těchto připravovaných změn.

Empirická část bude vycházet z kazuistik, které konkretizují sledovanou problematiku.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1809-7

Kovařík, J. Náhradní rodinná péče v praxi. Praha: Portál, s. r. o., 2004. ISBN 80-7178-957-7

Matějček, Z. Rodiče a děti. Praha: AVICENUM, zdravotnické nakladatelství, n. p., 1986.

Matějček, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, s. r. o., 1999. ISBN 80-7178-304-8

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

MARIE HORAČKOVÁ¹

Jméno, příjmení studenta

V Brně 14. 4. 2013

Marie Horáčková¹

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá vývojem pěstounské péče od jejích prvopočátků po současnost. Zachycuje, jakými změnami pěstounská péče v průběhu staletí prošla a jak se měnilo její pojetí. Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou, která je tvořena třemi kapitolami, a praktickou, která je obsažena ve čtvrté, zbývající kapitole, kdy v teoretické části je zachycen historický vývoj a vymezení pěstounské péče, pozornost je rovněž věnována formám a dávkám pěstounské péče. Podstatná část práce se zabývá změnami v oblasti pěstounské péče platnými od ledna 2013, které se týkají především jejího zprostředkování, finančního ohodnocení a pěstounské péče na přechodnou dobu, a snaží se nastínit, jaké sociální dopady různé změny v této oblasti přinášejí. V praktické části bakalářské práce jsou vypracovány tři kasuistiky, na kterých je demonstrována pěstounská péče v praxi.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, sociálně-právní ochrana dětí, vývoj dítěte

ABSTRACT

This thesis deals with the development of foster care from its earliest beginnings to the present. It captures such changes foster care throughout the centuries passed, and how varied its concept. The thesis is divided into a theoretical part which consists of three chapters and a practical part which is contained in the fourth, the remaining chapter, when the theoretical part is captured by the historical development and the definition of foster care, attention is also paid to forms and doses of foster care. A substantial part of the work deals with changes in foster care, effective from January 2013, which mainly relate to its mediation, financial evaluation and foster care temporarily and try to outline what social effects of various changes in this area bring. In the practical part of the thesis there are developed three case studies in which foster care is demonstrated in practice.

Keywords: substitute family care, foster care, foster care of temporarily, social and legal protection of children, child development

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce Vaňkové za cenné rady, vstřícný přístup a užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Poděkování patří též synu Jakubovi a mým rodičům za morální podporu, trpělivost a pomoc, kterou mi po celou dobu studia poskytovali a kterých si nesmírně vážím.

Rovněž děkuji všem, kteří mně přispěli svou pomocí a radou, především pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí za ochotu a čas, který mi věnovala.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Pěstounská péče, její právní proměny a jejich sociální dopad“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů, který je součástí této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„...v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění...“

Úmluva o právech dítěte

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE	11
1.1 VZNIK A POČÁTKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	11
1.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE V OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY	14
1.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ	18
1.4 PĚSTOUNSKÁ PÉČE PO ROCE 2000	24
2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE DO KONCE ROKU 2012.....	27
2.1 VYMEZENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	27
2.2 FORMY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	29
2.3 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	31
2.4 ZÁNİK PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	33
3 ZMĚNY V PĚSTOUNSKÉ PĚČI OD 1. 1. 2013	34
3.1 OSOBA PEČUJÍCÍ A OSOBA V EVIDENCI	34
3.2 POSTUP PŘI ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	36
3.3 DOHODA O VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE	42
3.4 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	44
3.5 ZMĚNY V PĚSTOUNSKÉ PĚČI A JEJICH SOCIÁLNÍ DOPAD.....	47
II. PRAKTICKÁ ČÁST	53
4 METODOLOGIE	54
4.1 POUŽITÉ VÝZKUMNÉ METODY.....	54
4.2 ZÍSKÁVÁNÍ INFORMACÍ A JEJICH ZPRACOVÁNÍ	55
4.3 KASUISTIKY	55
4.4 SHRNU TÍ KASUISTIK.....	63
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ.....	66
SEZNAM TABULEK.....	71

ÚVOD

V životě každého člověka hraje zásadní úlohu rodina, do které se narodí a v níž vyrůstá. Rodina je pro dítě nejdůležitější sociální skupinou, neboť je učí základním vzorcům chování a jednání. Zdravá a funkční rodina poskytuje dítěti základní biologické i psychické potřeby, dává mu pocit bezpečí a jistoty v mezilidských vztazích. Každé období života člověka je něčím specifické, něčím jedinečné a výjimečné a má svůj význam pro další vývoj. Za nejdůležitější a nejcitlivější období je považováno období raného dětství, ve kterém se utváří základy duševního života neboli bazální osobnost člověka, jeho důvěra či nedůvěra v okolní svět. Pro zdravý vývoj dítěte má zásadní význam především raná sociálně emoční zkušenost. Zážitky z dětství provází každého člověka po celý život. Mnohé problémy, se kterými se lidé v dospělosti potýkají, mají počátky právě v dětství.

Každé dítě by mělo vyrůstat ve zdravé a funkční rodině se svými rodiči. Toť ideál, který se ne vždy daří naplnit. Podle Listiny základních práv a svobod mají děti právo na rodičovskou výchovu a péči a právem rodičů je péče o děti a jejich výchova.¹ Mnohé děti jsou o láskyplné objetí vlastních rodičů bohužel ochuzeny. Ovšem i tyto děti mají právo na šťastné dětství. Prostředí, ve kterém vyrůstají, by se mělo podobat životu v běžné přirozené rodině, aby jejich vývoj byl narušen v co nejmenší míře. Vhodným řešením je pro tyto děti zajištění náhradní rodinné péče.

Pěstounská péče, které je věnována tato bakalářská práce, je vnímána jako jedna z možných forem takové péče. Spousta dětí v naší zemi vyrůstá v ústavní péči, kde je sice o děti materiálně postaráno a dá se říci, že po této stránce jim nic nechybí, avšak v oblasti duševní děti víceméně strádají a dochází velmi často k citové deprivaci, která tyto děti následně provází celý život. Pěstounská péče je vhodnou alternativou péče ústavní, kdy i dětem z nejrůznějších důvodů nevhodným pro adopci je umožněno vyrůstat v láskyplném prostředí připomínajícím prostředí rodinné a mít tak lepší start do života.

¹ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – část teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části bakalářské práce je představit pěstounskou péči jako jednu z forem náhradní rodinné péče, a to od jejích prvopočátků, kdy se teprve utvářela, až po současnost. Poukázat na změny, kterými prošla ať už v průběhu staletí či v nedávné minulosti, kdy vstoupila v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, a nastínit sociální dopady, jež změny v této oblasti přinášejí. Cílem praktické části bakalářské práce je na několika kasuistikách ukázat pěstounskou péči v praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE

V této kapitole, jak už ostatně napovídá její název, se věnuji vývoji pěstounské péče od jejích prvopočátků, kdy se pěstounská péče utvářela, až do nedávné minulosti. Poměrně významným údobím pro pěstounskou péči bylo období první republiky, ve kterém pěstounská péče dosáhla dosti vysoké úrovně. Naopak období „temna“ nastalo od poloviny 20. století, kdy byla pod vlivem socialistické ideologie preferována péče kolektivní, pěstounská péče byla ze systému náhradní výchovné péče vyňata a na dlouhých více než dvacet let zrušena. Obrození pěstounské péče nastalo počátkem sedmdesátých let 20. století, kdy byla opět uzákoněna a začala být znovu využívána jako jeden z institutů náhradní rodinné péče. Významnými změnami prošla pěstounská péče zejména po roce 1989. Pěstounská péče zaujala velmi důležité místo v systému náhradní rodinné péče, postupně byla uzákoněna tzv. předpěstounská péče, náhradní rodinná péče začala mít opět přednost před výchovou ústavní, právní úprava pěstounské péče byla dána do souladu s mezinárodními úmluvami, pěstounská péče mohla být vykonávána v zařízení pro výkon pěstounské péče, byla uzákoněna pěstounská péče na přechodnou dobu.

1.1 Vznik a počátky pěstounské péče

Pěstounská péče má své kořeny v dávné minulosti, kdy za předchůdce placené pěstounské péče lze považovat instituci kojných. S kojnými a chůvami se setkáváme již ve starověku v řeckých městských státech, ve starověkém Římě či později ve středověké Evropě. Mnohdy patřily ke služebnictvu panovnických rodů a šlechty nebo bohatých měšťanů. V renesanční Francii bylo pro bohatší městskou rodinu běžné svěřit svoje dítě na dva roky kojné z venkova. Pokud takto odložené dítě přežilo, navracelo se po dvou letech odloučení zpět do prostředí své původní rodiny. Svěřování dětí z vyšší třídy do péče cizích lidí bylo hnáno touhou zbavit se nepříjemných povinností spojených s péčí o dítě v ranném věku, zvláště kojení patřilo k té nejnepříjemnější povinnosti, které se majetní lidé rádi zbavovali,

a za úplatek přenášeli na někoho jiného. Kojit vlastní dítě bylo ve vyšší společnosti považováno za nedůstojné.²

V době osvícenství na konci 18. století se role kojných a chův mění, kojné a chůvy jsou nově nazývány „pěstounkami“, jejich péče začíná být více využívána pro děti z nalezinců, které byly v této době hojně zřizovány pro osiřelé a opuštěné děti. Útulky pro opuštěné děti či nalezince byly zřizovány již v době dřívější, první nalezinec byl založen v Miláně v roce 1787, v období osvícenství se však staly obecnou potřebou. Zakladatelé nalezinců chtěli vybudováním ústavů zachránit odložené děti před smrtí, zmrzačením či zneužíváním, neboť tyto děti byly často využívány jako levná pracovní síla, k žebrání či ke kapesním krádežím a jiným drobným zločinům. Jejich postavení bylo na nejnižším stupni společenského žebříčku. Před čím je ale uchránit nedokázali bylo smrtelné nebezpečí, které na ně v těchto ústavech číhalo. Životní podmínky v nich byly velmi žalostné, dětem hrozily infekční nemoci, mnohdy zapříčiněné nedostatečnou hygienou v nalezincích, psychická deprivace, péče o děti byla na velmi nízké úrovni, úmrtnost v nalezincích byla nesmírně vysoká, přeživších dětí bylo mizivé procento. Nalezince plnily poměrně dobře funkci „první záchrany“, kdy o dítě bylo postaráno v prvních dnech jeho života, ovšem pro jeho budoucí vývoj bylo jedinou záchranou osvojení náhradní rodinou či svěření do placené pěstounské péče. Do nalezinců se dostávaly krom nemanželských dětí narozených v porodnicích a nemocnicích i děti narozené v trestnicích či děti nalezené na ulici nebo přivedené policií. Plnily tak i funkci záchytného dětského domova. V zemské porodnici v Praze, ve které se nic neplatilo a jež byla veřejnou institucí udržovanou ze zemského fondu, rodily především matky svobodné a nemajetné. Nalezinec byl obdobně jako sousední zemská porodnice financován ze zemského fondu a spadal pod stejnou správu. Ženy a dívky přicházely do porodnice 8 – 14 dní před porodem a po narození dítěte pobývaly v nalezinci společně s dětmi 8 dní. Poté, pokud bylo dítě zdravé, docházelo k osvojení nebo k předání do placené pěstounské péče, kdy pěstounka plnila též úlohu kojné. Ne vždy se to ovšem podařilo a v některých ojedinělých případech zůstávalo dítě v nalezinci i několik měsíců.³

² MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 25 - 26

³ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 17 – 19, 26

Co se týče právní stránky, pěstounskou péčí se zabýval již Obecný zákoník občanský (ABGB) z roku 1811. Převzetí ve schovanství mohlo být dohodnuto na základě soukromé smlouvy, pokud měly být schovanci uloženy nějaké zvláštní závazky nebo jeho práva zkrácena, musela být soudně stvrzena, jinak bylo schovanství „každému volným“.⁴

Pěstounská péče byla obdobně jako nalezinec či zemská porodnice placena z prostředků zemského fondu. Pěstounka musela splňovat několik kritérií, především se musela podrobit lékařské prohlídce, zda je zdravá, dále musela mít nějaký majetek a mít mravní předpoklady, které prokazovala vysvědčením. Skutečnost byla mnohdy jiná, zvláště co se majetku týče, neboť často se jednalo o ženy chudé, které v péči o cizí dítě viděly možnost určitého přilepšení pro svou domácnost. Odměna pěstounky činila v prvním roce šest zlatých měsíčně, ve druhém roce čtyři a od třetího do šestého roku tři zlaté. Odměnu si mohla pěstounka vyzvednout na pokladně nalezince až na základě potvrzení, že je dítě naživu, které jí každý měsíc vystavoval místní farář či farář obce přířažené. Do péče pěstounky se dítě dostávalo osmý den po narození, na cestu do nového domova dostávalo velmi skromnou nedostatečnou výbavu, takže ošacení pro děti museli pěstouni platit sami. Dohled nad pěstounskou péčí měli na starosti dva lékaři placení pražským nalezincem, kteří měli jednou za dva měsíce rodinu navštívit, jeden se staral o oblast na západ od Prahy, druhý o oblast východní, a to na vzdálenost dvou hodin cesty. Námitky k péči většinou nebyly, neboť žena stačila včas před příchodem lékaře svěřené dítě umýt a vhodně obléct či před příchodem lékaře s dítětem zmizela. Po šesti letech, kdy dítě dosáhlo tzv. normálního věku, se vracelo z placené pěstounské péče zpět do nalezince. V péči pěstounů mohlo zůstat, pokud tito byli ochotni se o něj nadále starat bezplatně. Z nalezince šly děti na přechodnou dobu do kláštera šedých sester v Karlíně, odkud byly posílány do svých domovských obcí.⁵

Domovské právo bylo zavedeno v roce 1863 a mimo jiné obnášelo povinnost pro obce pečovat o chudé a nemocné jim příslušející, tedy též o sirotky a nalezence.⁶ Od této chvíle se o děti měla postarat jejich domovská obec, která je buď svěřovala na své náklady rodině, jež se o ně přihlásila s tím, že je bude posílat do školy a povede je k práci a řemeslu, nebo

⁴ Zákon č. 946/1811 Sb. z. s. Obecný zákoník občanský, § 186

⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 27 - 28

⁶ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 14

dítě skončilo v obecní pastoušce, kde pomáhalo pastýři, či bylo střídavě živeno po domech a chodilo po žebrotě. Za této situace byly okresní sirotčince, které se začaly na základě zemského chudinského zákona z roku 1868 budovat, pokrokovými zařízeními.⁷

V roce 1902 byl Zemským výborem v Čechách pro děti a mládež zřízen sirotčí fond, dalším významným krokem bylo o dva roky později zakládání Okresních komisí pro péči o mládež. Tyto komise měly za úkol starat se v jednotlivých okresech o opuštěné a osiřelé děti. V roce 1908 vznikla v Praze Česká zemská komise pro péči o mládež při Zemské školní radě, která koordinovala činnost Okresních komisí péče o mládež a sdružovala dobrovolné pracovníky různých profesí, jejímž vzniku předcházela Ústřední péče o mládež ve Vídni. Byla to dobrovolná sdružení lidí, kterým nebyl lhostejný osud osiřelých a opuštěných či jinak ohrožených dětí.⁸

1.2 Pěstounská péče v období první republiky

Československá republika po svém vzniku v roce 1918, kdy tzv. „recepčním zákonem“ převzala rakouský Obecný zákoník občanský (ABGB) z roku 1811, v podstatě navázala na stav zavedený v bývalém Rakousko-Uhersku. Okresní komise péče o mládež byly vystřídány Okresní péčí o mládež, která měla za úkol starat se o osiřelou a opuštěnou mládež, a jejíž činnost koordinovalo Zemské ústředí péče o mládež. Okresy spravovaly sirotčince, stát měl ve své správě dětské domovy, které byly určeny pro dočasný pobyt opuštěných nebo ohrožených dětí. Vzhledem k velmi malé kapacitě si tato zařízení udržovala jistý rodinný ráz. Děti v těchto zařízeních pobývaly poměrně krátce, pokud se nemohly vrátit do své vlastní rodiny, byly pro ně vyhledávány vhodné rodiny k osvojení či rodiny pěstounské.⁹ „V nejhrošším případě přecházely do ústavů pro starší děti nebo do zařízení pro „mládež úchylnou“ (tak se tehdy oficiálně označovaly děti vyžadující zvláštní výukovou a výchovnou péči).“¹⁰ Období první poloviny 20. století bylo charakteristické

⁷ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 28

⁸ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 28

⁹ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 29

¹⁰ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 29

zvýšeným zájmem veřejnosti o děti žijící mimo jejich vlastní rodinu, což přineslo nový pohled na danou problematiku.¹¹

Pěstounská péče vykonávaná zdarma i za plat se v období první republiky dělila na čtyři typy:

1. **Pěstounská péče „nalezenecká“.** Jednalo se o pěstounskou péči navazující na pobyt dítěte v nalezinci nebo v sirotčinci, kdy oproti době minulé, kdy se děti svěřovaly pouze ženě-pěstounce, bylo dítě svěřováno do pěstounské péče obou manželů. V pěstounské péči setrvalo dítě do určitého věku (v pražském nalezinci do deseti, později až do šestnácti let) a poté se vracelo zpět do ústavu, nalezince či sirotčince. Šlo o formu pěstounské péče přetrvávající ještě z dob Rakouska-Uherska. Pěstouni byli vybíráni ústavem na základě tzv. ústavního poručení, stejně tak ústav zajišťoval i dohled nad péčí o svěřené děti.¹²
2. **Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež.** Stejně jako pěstounská péče „nalezenecká“ i tato forma pěstounské péče navazovala na předcházející stav. Výběrem spolehlivých pěstounů se zabývali sociální pracovníci Okresních péčí o mládež, kteří též vykonávali zákonem stanovený dohled nad průběhem pěstounské péče. Museli to být lidé mravně bezúhonní, s trvalým zaměstnáním i stálým bydlištěm, psychicky i fyzicky zdraví a schopní zajistit dítěti řádnou výchovu.¹³
3. **Pěstounská péče v tzv. koloniích.** Tato forma pěstounské péče vznikla na Moravě a postupně se rozšířila i do Čech. V určité oblasti, obci či několika sousedních obcích byly sociálními pracovníky zakládány rodinné kolonie, kdy se vlastně jednalo o vyhledávání vhodných rodin pro svěřené děti do pěstounské péče

¹¹ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 15

¹² MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 29 - 30

¹³ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 29 - 30

v blízkém okolí. Okresní péče o mládež tak mohly snadněji kontrolovat, jak probíhá péče o svěřené děti, případy s výchovou dětí pomoci.¹⁴

4. Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny.

Jak už napovídá název, jednalo se o pěstounskou péči uzavíranou na základě dohody bez soudního rozhodnutí. Postupem času se tato forma pěstounské péče transformovala ve svěřování dětí prarodičům či jiným příbuzným a jako jediná přetrvala až do sedmdesátých let.¹⁵

Od roku 1921 byla pěstounská péče upravena zákonem č. 256/1921 Sb. z. a n. o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Do pěstounské péče mohly být podle zákona svěřeny děti do 14 let, a to pouze s odvolatelným povolením ustanoveného orgánu. Osoba, která svěřila dítě nebo přijala dítě do péče bez povolení, nebo neplnila uložené povinnosti, se dopouštěla přestupku nebo i trestného činu. Na péči o děti do 14 let, které byly přijaty do cizí péče, i na děti nemanželské do 14 let, o které pečovali vlastní rodiče, dozíraly dozorčí osoby. Ministr sociální péče nařízením určoval, jak má dozor probíhat, které osoby jsou způsobilé činnost vykonávat a kdo je jmenuje.¹⁶ „*Osoby pověřené dozorem dětí v cizí péči a na děti nemanželské, mají právo za tím účelem prohlížeti byty pěstounů nebo rodičů, místnosti dětem k pobytu určené, jakož i děti samy, a žádati na pěstounech, rodičích a členech jejich domácnosti, aby jim podle pravdy podávali vysvětlení o poměrech dětí, o jejich umístění, výživě, ošetřování a výchově, jakož i aby děti jim, nebo lékaři jimi označenému na určitém místě pravidelně předváděli.*“¹⁷

Prováděcím předpisem k tomuto zákonu bylo vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n. Nad výkonem pěstounské péče byl zákonem stanoven dohled příslušející okresním soudům, které přenášely výkon dozoru na příslušnou Okresní péči o mládež.¹⁸ Tato původně dobrovolná občanská sdružení vznikající od počátku století zabývající se pomocí opuštěným a osiřelým dětem získávala postupem času na stále větší důležitosti. „*Přímý dozor na děti v cizí péči a děti nemanželské vykonávají dozorčí důvěrníci. Dozorčím*

¹⁴ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 29 - 30

¹⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 29 - 30

¹⁶ Zákon č. 256/1921 Sb. z. a n. o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, § 1, § 3

¹⁷ Zákon č. 256/1921 Sb. z. a n. o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, § 2

¹⁸ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, § 2, § 3

*důvěrníkem může být ustanovena jen osoba svéprávná, tělesně i duševně zdravá, mravně zachovalá, bezúhonné pověsti, která má potřebné k tomu schopnosti, vzdělání a porozumění. Ani zaměstnání, ani jiné životní poměry nesmí být na závadu účinnému vykonávání této povinnosti. Dozorčí důvěrníky jmenuje dozorčí úřad... Za dozorčí důvěrníky buďte ustanoveny především osoby, které bydlí v téže místě a náležejí téže národnosti a témuž náboženskému vyznání, jako děti, nad nimiž jest jim vykonávati dozor.*¹⁹ Dozorčí důvěrníci museli před dozorčím úřadem, tj. okresním soudem, složit slib a byla jim vydána legitimace, jíž se při výkonu své funkce prokazovali. Jmenování dozorčích důvěrníků bylo uveřejněno v Úředním věstníku okresního úřadu.²⁰

Pěstoun mohl přijmout dítě do pěstounské péče pouze na základě povolení dozorčího úřadu, povolení bylo uděleno „*jen osobám, jejichž osobní vlastnosti a rodinné, zdravotní, majetkové a bytové poměry poskytují záruku, že jsou s to, aby řádně a svědomitě plnily povinnosti, které na se berou. Osoby ty musí být téže národnosti a téhož náboženského vyznání, jako dítě, jež se jim do péče odevzdává.*“²¹ Pokud byly všechny podmínky splněny, obdržel pěstoun tzv. **pěstounskou knížku**, ve které potvrdil, že „*vzal na vědomost povinnosti, spojené s výkonem péče o cizí dítě, a že je chce řádně plnit.*“²² Pokud se poměry změnila a ze strany pěstouna nebyla zaručena řádná péče o svěřené dítě, mohlo být povolení odvoláno a dítě svěřeno jiné vhodné osobě. Cílem bylo zajistit řádný tělesný, rozumový a mravní vývoj svěřeného dítěte.²³

Pěstouni byli povinni o svěřené dítě svědomitě pečovat jako by to bylo jejich dítě vlastní, poskytovat mu veškeré životní potřeby a náležitou výchovu. Byli povinni podřídit se dozoru důvěrníka, strpět jeho návštěvy a dbát jeho pokynů, oznamovat bez zbytečných průtahů nejpozději do 15 dnů převzetí dítěte do péče, stejně tak ukončení péče o dítě či přestěhování se. Dozorčí důvěrník vedl o každém dítěti v cizí péči jemu přikázaném **popisný list**, ve kterém byly vyznačeny veškeré poměry dítěte a pěstounů, především údaje o tělesném, rozumovém i mravním vývoji svěřeného dítěte, o jeho školní docházce, prospěchu a chování a další důležité skutečnosti. Měl za povinnost navštěvovat podle

¹⁹ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, § 4

²⁰ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, § 4

²¹ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, § 6

²² Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, § 6

²³ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, § 6, § 8

potřeby rodiny pěstounů, minimálně jednou za měsíc, a bedlivě sledovat, zda je o dítě náležitě postaráno a zda není narušen zdravý tělesný i duševní vývoj. O skutečnostech, které se při výkonu své funkce dozorčí důvěrník dozvěděl, mohl informovat pouze dozorčí úřad, jinak byl povinen zachovávat naprostou mlčenlivost. Shledal-li důvěrník při svých návštěvách závady v péči o dítě, měl se nejprve sám postarat o vhodnou nápravu. Pokud se jednalo o závažnější pochybení, mohl podat návrh k soudu na odebrání dítěte pěstounovi a navrhnout, jak se o dítě dále postarat. V odůvodněných případech, kdy bylo dítě bezprostředně ohroženo (tělesně či mravně) a hrozilo, že pomoc nadřízeného orgánu přijde pozdě, mohl dozorčí důvěrník dítě pěstounům odebrat sám a svěřit je jiné vhodnější péči. O tomto opatření byl povinen neprodleně uvědomit dozorčí orgán s žádostí o jeho schválení.²⁴ Můžeme říci, že systém péče o ohrožené děti byl v období první republiky na poměrně vysoké úrovni a existuje jistá paralela s dnešní právní úpravou.

1.3 Pěstounská péče ve 2. polovině 20. století

Po druhé světové válce, přesněji řečeno po změně politického systému v zemi, došlo v oblasti pěstounské péče k zásadním změnám. Nalezince byly přejmenovány na „ústavy péče o dítě“, Zemské ústředí i Okresní péče o mládež byly zákonem č. 48/1947 Sb. o organizaci péče o mládež a prováděcím vládním nařízením č. 202/1947 Sb., jímž se provádí zákon o organizaci péče o mládež, zrušeny.²⁵ „Byl zlikvidován dřívější propracovaný systém péče o ohrožené děti a ukončena činnost všech dobročinných sdružení.“²⁶ Péči o děti a mládež nadále vykonávaly okresní a zemské národní výbory, které zřizovaly zvláštní komise, jež měly za úkol péči o mládež v daném regionu. Zaměstnanci zrušených spolků se stali státními zaměstnanci, majetek přecházel na stát, popř. obec, okres nebo zemi.²⁷

Dalším neblahým počinem v této oblasti bylo schválení zákona č. 69/1952 Sb. o sociálně právní ochraně mládeže a prováděcí nařízení ministerstva spravedlnosti č. 70/1952 Sb.,

²⁴ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, část III.

²⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 30

²⁶ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 30

²⁷ Zákon č. 48/1947 Sb. o organizaci péče o mládež

kterým se provádí zákon o sociálně právní ochraně mládeže, jež byly v celé historii nejen pěstounské péče vlastně krokem zpět, neboť kolektivní péče o ohrožené, osiřelé děti byla zákonem upřednostněna před náhradní péčí rodinnou. „*Je-li třeba dítě svěřit do péče nahrazující péči rodičů, bude umístěno zásadně do péče kolektivní; jinak lze dítě umístit jen v rodině, která skýtá záruku, že dítě bude vychováno k lásce k lidově demokratickému státu...*“²⁸ Osobě, která neskýtala záruku, že bude dítě vychovávat v lásce k novému politickému zřízení, dítě do péče svěřeno být nemohlo.²⁹ Až doposud „*existovala v právních předpisech přednost náhradního pečovatele (poručníka nebo pěstouna či osvojitele) před péčí v zařízeních.*“³⁰ Nyní docházelo k zásadním změnám.

Za první republiky byla především sledována schopnost osob řádně a svědomitě pečovat o svěřené dítě, velký důraz byl obzvláště kladen na mravní stránku, tělesnou i duševní způsobilost, osobní vlastnosti i majetkové a bytové poměry budoucích pěstounů, péče v náhradní rodině byla stavěna na první místo, podle nové právní úpravy byla upřednostněna péče v kolektivních zařízeních a loajálnost k novému systému byla stavěna nad potřeby a zájmy dětí. Nové ideologii bylo podřízeno vše. Zákonem 69/1952 Sb. o sociálně právní ochraně mládeže byl mimo jiné zrušen zákon č. 256/1921 Sb. z. a n. o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských a vládní nařízení č. 29/1930 Sb.z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Pěstounská péče tak byla na dlouhých více než dvacet let zrušena a uplatňována byla pouze v rámci příbuzenských vztahů.³¹ „*Řada dětí v dané chvíli svěřených do pěstounské péče byla svými pěstouny osvojena, ostatní musely do ústavů.*“³² O neblahých důsledcích takovýchto násilných zásahů na budoucí vývoj těchto dětí netřeba pochybovat, ideologie zvítězila nad zdravým rozumem. Sociálně právní ochranu dětí, která zahrnovala vykonávání „*hromadného poručenství a opatrovnictví, zajišťování zvláštní ochrany dětem, které nejsou v péči rodičů, a činnost poradní a pomocnou*“³³ nově zajišťovaly úřadovny ochrany mládeže, které byly zřizovány při lidových soudech. Vládním nařízením č. 73/1956 Sb., kterým se přenáší působnost úřadoven ochrany mládeže na výkonné orgány národních výborů, byla

²⁸ Zákon č. 69/1952 Sb. o sociálně právní ochraně mládeže, § 9

²⁹ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 25

³⁰ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 21

³¹ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 30

³² VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 25

³³ Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 70/1952 Sb., kterým se provádí zákon o sociálně právní ochraně mládeže

přenesena působnost úřadoven ochrany mládeže na výkonné orgány okresních národních výborů³⁴, které vykonávaly sociálně právní ochranu dětí až do svého zrušení v roce 1990.

Jistou pozitivní změnu přinesl zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, účinný od 1. dubna 1964, který umožňoval svěření dítěte do péče jiné osoby, pokud to vyžadoval zájem dítěte. „*Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiného občana než rodiče, který poskytuje záruku jeho řádné výchovy.*“³⁵ Přednost ústavní výchovy ovšem přetrvávala.³⁶ Umístování dětí do ústavní péče mělo však svá úskalí, vzrůstala potřeba individuálního přístupu k dětem, odborné studie ukazovaly, že děti z ústavů „*se i při nejlepší snaze a péči opožďují za dětmi z průměrných rodin a že je v různé míře narušen i jejich vývoj v citové a sociální oblasti.*“³⁷ Pro zdravý vývoj a utváření osobnosti potřebuje dítě „*navázat trvalý kladný citový vztah k jedné osobě*“,³⁸ stálé sociální prostředí („*v útlém věku je tímto prostředím pro dítě rodina, postupně se jeho životní prostředí rozšiřuje, pocit sounáležitosti s rodinou a pocit bezpečí, které mu rodina poskytuje, je však stále velmi důležitý*“³⁹) a přiměřené intelektové, věcné, citové a sociální podněty úměrné stupni jeho vývoje. V dětských domovech děti nemohly navázat trvalý citový vztah k jedné osobě, jež by jim poskytovala pocity bezpečí a jistoty, neboť sebelepší vychovatel nemohl být s dítětem trvale.⁴⁰ Nehledě na to, že to byl především profesionální vykonavatel výchovné péče a porozumět individualitě dítěte tak pro něj bylo dosti obtížné, zvláště pokud jeho citový vztah k dítěti byl povrchní.⁴¹ Praktické zkušenosti i vědecké výzkumy ukazovaly, že „*psychické potřeby dítěte uspokojuje nejlépe dobré rodinné prostředí*“⁴² a že především rodina vytváří předpoklady pro zdárné začlenění dítěte do společnosti.⁴³ Děti vyrůstající v méně příznivých sociálních a emocionálních podmínkách navazují často jen povrchní a neuspokojivé vztahy a jejich socializační příprava na vlastní rodičovství je závažně ohrožena.⁴⁴

³⁴ Vládní nařízení č. 73/1956 Sb., kterým se přenáší působnost úřadoven ochrany mládeže na výkonné orgány národních výborů

³⁵ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45, odst. 1

³⁶ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 26

³⁷ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 44

³⁸ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 44

³⁹ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 44

⁴⁰ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 44, 45

⁴¹ MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*, s. 67

⁴² RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 44

⁴³ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 44

⁴⁴ MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*, s. 79

Pod tíhou poznatků z dlouhodobých srovnávacích studií vývoje dětí a zásluhou pečlivé vědecké práce několika českých psychologů podložené vědeckými poznatky o nedostatečné diferencovanosti forem náhradní výchovy došlo ke změně právní úpravy, kdy byl přijat zákon o pěstounské péči, a dosavadní systém byl tak o tuto „staronovou“ formu náhradní výchovy opět rozšířen.⁴⁵

Zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči byl přijat v roce 1973. V našem právním řádu se znovu objevil institut pěstounská péče jako jedna z forem náhradní rodinné péče. V souvislosti s přijetím tohoto zákona byla přijata též vyhláška federálního ministerstva práce a sociálních věcí a Ústřední rady odborů č. 51/1973 Sb., o úpravě některých poměrů pěstounů vykonávajících pěstounskou péči ve zvláštních zařízeních, která upravovala nemocenské a důchodové zabezpečení pěstounů vykonávajících pěstounskou péči ve zvláštních zařízeních, a vyhláška ministerstva práce a sociálních věcí České socialistické republiky č. 52/1973 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pěstounské péči. Zákon o pěstounské péči umožňoval svěřit dítě do pěstounské péče, pokud jeho rodiče nebyli schopni dlouhodobě zajistit jeho výchovu a svěření do takové péče bylo v zájmu dítěte. Dítě mohlo být svěřeno rovněž do společné pěstounské péče manželům, pokud bylo svěřeno do pěstounské péče jednoho manžela, mohlo tak být učiněno pouze se souhlasem druhého z manželů žijícího ve společné domácnosti. Pěstounská péče vznikala rozhodnutím soudu, zanikala zletilostí dítěte, popřípadě úmrtím dítěte či pěstouna. Mohla být též zrušena rozhodnutím soudu, a to z důležitých důvodů. Pokud o zrušení požádal pěstoun, byla zrušena vždy.⁴⁶

Pěstounem se mohl „*stát pouze občan, který má osobní předpoklady, zejména morální a zdravotní, pro zajištění řádné výchovy dítěte a který způsobem svého života i života své rodiny, v níž bude dítě vychovááno, zaručuje, že bude pěstounskou péči vykonávat ku prospěchu dítěte a v souladu se zájmy socialistické společnosti.*“⁴⁷ O dítě byl pěstoun povinen osobně pečovat, při výchově měl práva a povinnosti rodičů, zastupovat dítě mohl ale pouze v běžných věcech. Dítě bylo naopak povinno v domácnosti pěstouna podle svých možností a schopností pomáhat. Zákon upravoval též hmotné zabezpečení dětí svěřených

⁴⁵ WESTPHALOVÁ, L. *Svěření dítěte do pěstounské péče v novém občanském zákoníku*, s. 44

⁴⁶ Zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, § 2

⁴⁷ Zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, § 3

do pěstounské péče, kdy dítěti náležel do ukončení povinné školní docházky, nejdéle do 26 let, příspěvek na úhradu jeho potřeb. Pěstoun měl až do dosažení zletilosti dítěte za vykonávání pěstounské péče nárok na odměnu. Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče prarodiče, odměna pěstouna mu nenáležela. Soud, který rozhodoval o svěřeni dítěte do pěstounské péče, si před vydáním rozhodnutí vyžádal ohledně osoby budoucího pěstouna zprávu od příslušného národního výboru. Bylo-li dítě schopno se k pěstounské péči vyjádřit, bylo potřebné i jeho stanovisko. Okresní národní výbory vyhledávaly a evidovaly pro výkon pěstounské péče vhodné občany a pravidelně dohlížely na řádný výkon pěstounské péče. Pěstouni byli povinni národnímu výboru umožnit nad výkonem pěstounské péče dohled. Národní výbory mohly též zřizovat a spravovat zvláštní zařízení, v nichž rovněž mohla být pěstounská péče vykonávána.⁴⁸

Jak už bylo uvedeno výše, prováděcím předpisem některých ustanovení zákona o pěstounské péči byla vyhláška č. 52/1973 Sb. Do pěstounské péče byly svěřovány děti, *„jejichž výchovu rodiče nemohou dlouhodobě řádně zabezpečit vzhledem ke svému tělesnému, duševnímu či morálnímu stavu, jejichž rodiče nežijí, jejichž opatrovník ustanovený soudem nemá povinnost osobně dlouhodobě zabezpečovat péči o dítě, pokud nelze dosáhnout osvojení těchto dětí a není pro ně vhodná ústavní výchova.“*⁴⁹ Okresní národní výbory vedly seznamy dětí, které byly pro svěřeni do pěstounské péče vhodné, stejně tak vedly i seznamy vhodných pěstounů. Vyhláška též upravovala výši odměny pěstouna v rámci výkonu pěstounské péče ve zvláštních zařízeních a dohled nad výkonem pěstounské péče.⁵⁰

V praxi se uplatňovaly dva typy pěstounské péče, pěstounská péče individuální a skupinová. Individuální pěstounskou péči můžeme rozdělit na péči vykonávanou příbuznými dětmi – prarodiči či jinými příbuznými – a péči zcela cizích osob. **Individuální pěstounská péče** se obdobně jako adopce nejvíce přibližuje péči v běžné biologické rodině, probíhá v normálním rodinném prostředí, o děti pečuje pěstoun a pěstounka, kteří mají často i vlastní děti, popřípadě už nějaké děti vychovali.⁵¹ K výchově dítěte prarodiči či

⁴⁸ Zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, § 4 a násl.

⁴⁹ Vyhl. MPSV České socialistické republiky č. 52/1973 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pěstounské péči, § 1

⁵⁰ Vyhl. MPSV České socialistické republiky č. 52/1973 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pěstounské péči

⁵¹ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 13, 16

jinými příbuznými formou pěstounské péče nejčastěji dochází za situace, kdy vlastní rodiče nejsou schopni se o dítě postarat, pokrevní příbuzní převezmou jejich roli a požádají soud o svěřeni dítěte do péče. Příbuzenská pěstounská péče je nejrozšířenější formou pěstounské péče.⁵² **Skupinová pěstounská péče**, neboli **pěstounská péče v tzv. zvláštních zařízeních**, se od individuální pěstounské péče liší především počtem dětí v rodině a také rozmanitostí vztahů a podnětů. Tato péče zahrnovala buď velké pěstounské rodiny v čele s manželským párem, kdy vychovateli byli manželé-pěstouni, nebo SOS dětské vesničky, kdy v čele velké rodiny stála matka-pěstounka, jež měla k dispozici další ženu, tzv. „tetu“, která jí pomáhala v domácnosti. Tato situace připomínala doby dřívější, kdy o rodinu s mnoha dětmi pečovala matka-vdova.⁵³ Matka-pěstounka obývala spolu s šesti i více svěřenými dětmi různého pohlaví i věku samostatný domek v rámci Vesničky s 10 – 12 obdobnými obydlími.⁵⁴ Výchova dětí v tak velké rodině je většinou charakterizována větší „volností“ a „zvýšenou“ tolerancí k osobnostním zvláštnostem jednotlivých dětí. Děti si tak snadněji najdou v takové rodině svoje místo.⁵⁵

Novelou zákona o pěstounské péči bylo s účinností od 1. dubna 1992 umožněno dítě dočasně „*před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče*“⁵⁶ svěřit do péče osoby, která měla „*zájem stát se pěstounem*“⁵⁷ a splňovala požadavky kladené na osobu pěstouna. Pokud nebylo do tří měsíců od právní moci rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte zahájeno u soudu řádné řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, dočasné svěřeni dítěte zanikalo.⁵⁸ V tomto období, tzv. **předpěstounské péče**, „*je možné ověřit a zvážit, jaké jsou předpoklady pro vytvoření uspokojivého a úspěšného vztahu mezi dítětem a rodinou.*“⁵⁹ Právní náležitosti pro svěřeni dítěte do pěstounské péče byly zajišťovány za výrazné pomoci sociálních pracovníků z oddělení péče o rodinu a dítě nebo oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kteří rovněž podávali návrh k soudu na svěřeni dítěte do pěstounské péče, o čemž rozhodoval příslušný soud.⁶⁰

⁵² Důvodová zpráva k zákonu č. 359/1999 Sb., Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, s. 59

⁵³ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 35, 47 - 51

⁵⁴ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16

⁵⁵ MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*, s. 108

⁵⁶ Zákon č. 118/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, §15, odst. 4

⁵⁷ Zákon č. 118/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, §15, odst. 4

⁵⁸ Zákon č. 118/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, §15, odst. 4

⁵⁹ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 26

⁶⁰ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 26

Přednost kolektivní výchovy před náhradní péčí rodinnou však v zákoně stále přetrvávala a stále se zjišťovalo, zda není ústavní výchova vhodnější.⁶¹ *„Zásadní obrat v postoji k přednosti náhradní rodinné péče před ústavní výchovou nastal... po přijetí zákona č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů, kterým byla zakotvena přednost náhradní rodinné péče před ústavní výchovou a povinnost soudu zkoumat, zda výchovu nelze zajistit náhradní rodinnou péčí. Další povinností soudu je zrušit ústavní výchovu, lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péčí.“*⁶² Výše zmíněný zákon přinesl i další významné změny, jako například zakotvení pojmu rodičovská zodpovědnost, definování sociálně-právní ochrany dětí, upravení zákona o rodině, aby byl v souladu s mezinárodními úmluvami, jakož i obrození institutu poručenství, k čemuž v praxi zatím zcela nedošlo.⁶³

1.4 Pěstounská péče po roce 2000

V prosinci roku 1999 byl schválen zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, který nabyl účinnosti 1. dubna 2000. Sociálně-právní ochrana dětí byla přijetím tohoto zákona vyjmuta ze zákona o rodině a upravena samostatně. Zákon mimo jiné upravoval zásady a postup při zprostředkování pěstounské péče, zařízení pro výkon pěstounské péče a odměnu pěstouna. Tímto zákonem byl rovněž zrušen zákon o pěstounské péči č. 50/1973 Sb. a pěstounská péče byla nově naopak zařazena do zákona o rodině, v němž se jí týkají ustanovení § 45a – 45d.

Podmínky pro svěřením dítěte do pěstounské péče zůstaly obdobné, důvody pro svěřením dítěte do takové péče ovšem již nemusely být dlouhodobého rázu. Důraz byl především kladen na zájem dítěte. *„Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.“*⁶⁴ V zákoně byla zachována také změna z roku 1992 o dočasném svěřením dítěte do pěstounské péče před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče.

⁶¹ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 29

⁶² VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 29

⁶³ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 30

⁶⁴ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45a

Povinnosti pěstouna byly až na drobné změny obdobné jako v zákonné úpravě předchozí. Pěstoun byl povinen o dítě osobně pečovat,⁶⁵ „při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.“⁶⁶

Pěstounská péče mohla být také vykonávána v **zařízeních pro výkon pěstounské péče**. Zřizovatelem byly v samostatném objektu zřízeny byty vybavené pro rodiny s větším počtem dětí. O výkonu pěstounské péče byla mezi zřizovatelem a pěstounem uzavřena písemná dohoda o výkonu pěstounské péče v zařízení, v níž byly uvedeny povinnosti účastníků dohody a podmínky, za jakých byla pěstounská péče v zařízení vykonávána. Výkon pěstounské péče v zařízení zanikal na základě písemné dohody, popř. písemnou výpovědí jednoho z účastníků dohody. Pěstounská péče v zařízení mohla být vykonávána i v bytě pěstouna, pokud byly splněny podmínky pro výkon pěstounské péče v zařízení. Odměna pěstouna byla v tomto případě posuzována jako plat.⁶⁷

K další významné změně v oblasti pěstounské péče došlo v roce 2006, kdy byl do našeho právního řádu zařazen institut „**pěstounská péče na přechodnou dobu**“. Soud mohl „na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou... zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu, a to na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, dobu, po jejímž uplynutí lze... dát souhlas rodiče s osvojením, nebo dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení.“⁶⁸ Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, bylo v takovém případě povinností soudu minimálně jednou za čtvrt roku přezkoumat, zda důvody pro svěřeni dítěte do pěstounské péče trvají.⁶⁹ Úprava pěstounské péče na přechodnou dobu nebyla ovšem jasně odlišena od „klasické“ pěstounské péče a rovněž nebylo odlišeno hmotné zajištění těchto rozdílných institutů. V situacích, pro které především byla pěstounská péče

⁶⁵ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45c

⁶⁶ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45c

⁶⁷ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 44 - 47

⁶⁸ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45a, odst. 2

⁶⁹ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45a, odst. 5

na přechodnou dobu určena, se běžně využívalo standardní pěstounské péče. Pěstounem na přechodnou dobu se mohla stát osoba, která byla zařazena do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu, postup při zařazení a odborné posouzení osob bylo stejné jako u osvojení nebo u pěstounské péče s tím rozdílem, že byla požadována rozsáhlejší příprava, kdy pozornost byla věnována především přechodnosti péče. Pěstounská péče se tak v podstatě překrývala s podinstitutem pěstounské péče na přechodnou dobu.⁷⁰ K významnějším změnám v této oblasti již nedošlo a pěstounská péče zůstala do 31. prosince 2012 v podstatě nezměněna.

⁷⁰ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 33 – 34, 47

2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE DO KONCE ROKU 2012

V následující kapitole je popsána právní úprava pěstounské péče platná do konce roku 2012. První část je věnována vymezení pěstounské péče, jejímu vzniku i povinnostem pěstouna, neboť v podstatných částech zůstává i po významných změnách účinných od 1. ledna 2013 pěstounská péče nezměněna. Pozornost je věnována též pěstounské péči na přechodnou dobu, dávkám pěstounské péče a okolnostem, za jakých pěstounská péče zaniká či může být zrušena.

2.1 Vymezení pěstounské péče

Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče, je zaměřena především na děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, nemohou být osvojeny a nejsou v péči jiné osoby ani v péči poručníka. Vedle osvojení a poručenství je další „variantou, jak přijatelným způsobem nahradit chybějící rodičovskou péči a pomoci dítěti ve svízelné životní situaci, ve které se ocitlo... Z právního hlediska jde o nejslabší vazbu mezi dítětem a náhradním rodičem, ale to ještě zdaleka nemusí znamenat, že by šlo také o nejslabší vazbu citovou.“⁷¹ Pěstounská péče nezakládá příbuzenský vztah dítěte s pěstounem a jeho příbuznými, jejich vzájemný svazek je podstatně volnější než u adopce.⁷² Do pěstounské péče jsou svěřovány děti, u nichž není dlouhodobě či krátkodobě ze závažných důvodů zajištěna výchova biologických rodičů⁷³ a „zájem dítěte vyžaduje svěření do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.“⁷⁴ Zájem dítěte je v podstatě jedinou hmotněprávní podmínkou pro jeho svěření do pěstounské péče.⁷⁵ Co se týče obecných podmínek pěstounské péče, „její hmotněprávní podmínky se považují v praxi soudů za splněné, jde-li o děti oboustranně osiřelé, o něž poručník osobně nepečuje, popř.

⁷¹ BENÁTČANOVÁ, P.; JAHELKA, I. *Neznalost zákona neomlouvá. Průvodce džunglí zákonů 3*, s. 220 - 221

⁷² MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16

⁷³ BUBLEOVÁ, V.; FRANTÍKOVÁ, J.; VRÁNOVÁ, L. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*, s. 7

⁷⁴ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45a

⁷⁵ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 159

*o děti osiřelé ze strany jednoho z rodičů, když druhý rodič výchovu dítěte nezajistil.*⁷⁶ Ze zákona má výchova dítěte v náhradní rodinné péči přednost před výchovou ústavní.⁷⁷

Pěstounská péče vzniká na základě rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Svěřeno může dítě být také do společné pěstounské péče manželů. Do pěstounské péče jen jednoho z manželů může být dítě svěřeno pouze se souhlasem druhého manžela.⁷⁸ Řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče zahajuje soud na návrh pěstouna, toto řízení se řídí ustanovením § 176 občanského soudního řádu.⁷⁹ „*K zahájení řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče je vždy třeba součinnosti a vůle budoucího pěstouna,*“⁸⁰ jež je podáním návrhu na svěřeni dítěte do péče k soudu dostatečně projevna, neboť „*základní krok ke svěřeni dítěte do pěstounské (a jakékoliv jiné) péče by měl být učiněn pěstounem nebo společnými pěstouny jako navrhovateli.*“⁸¹ Soud je před vydáním rozhodnutí o svěřeni dítěte do pěstounské péče povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí k osobě budoucího pěstouna.⁸² Posuzování způsobilosti fyzické osoby vykonávat pěstounskou péči je třeba věnovat náležitou pozornost, především se hledí na „*její morální a povahové vlastnosti, bezúhonnost, poměr k práci, vztahy k ostatním členům rodiny, také zdravotní stav, zejména z hlediska možného ohrožení dítěte přenosnou chorobou nebo z hlediska perspektivy další výchovy dítěte.*“⁸³ Důležité je i materiální zabezpečení, především bytové podmínky pěstouna. „*Je-li dítě svěřováno do společné pěstounské péče manželů, je povinností soudu zkoumat též stabilitu těchto manželských vztahů, tedy zda se jedná o manželství spořádané a harmonické.*“⁸⁴

Pěstoun je povinen osobně o dítě pečovat, vyživovací povinnost k němu ale nemá. Přiměřeně vykonává práva a povinnosti rodičů, právo na zastupování dítěte má jen v běžných záležitostech.⁸⁵ Biologickým rodičům zůstává rodičovská zodpovědnost i vyživovací povinnost k dítěti zachována, mají právo ho navštěvovat a rozhodovat

⁷⁶ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 164

⁷⁷ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 10

⁷⁸ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45 – 45a

⁷⁹ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 164

⁸⁰ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 164

⁸¹ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 164

⁸² Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45b

⁸³ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 164

⁸⁴ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 164

⁸⁵ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45c

o důležitých věcech týkajících se dítěte.⁸⁶ „*Pestúni sú povinní umožniť dieťaťu styk s biologickou rodinou, avšak tieto kontakty majú pevné pravidlá.*“⁸⁷ Domnívá-li se pěstoun, že rozhodnutí učiněná zákonným zástupcem dítěte nejsou v souladu se zájmy dítěte, může se domáhat rozhodnutí u soudu. V rodině pěstouna je dítě povinno dle svých možností a schopností pomáhat a podílet se na chodu domácnosti. Pěstounskou péčí může soud z důležitých důvodů rozhodnutím zrušit, požádá-li o zrušení pěstounské péče pěstoun, učiní tak vždy. Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen minimálně jednou za čtvrt roku přezkoumat, zda důvody pro svěřeni dítěte do pěstounské péče nadále trvají.⁸⁸ O výkonu pěstounské péče je pěstoun povinen podávat pravidelné zprávy soudu, pokud je mu soudem tato povinnost uložena.⁸⁹

2.2 Formy pěstounské péče

Z časového hlediska rozlišujeme dva základní typy pěstounské péče – pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu. **Pěstounská péče** v sobě zahrnuje individuální pěstounskou péči vykonávanou osobou osamělou, vdanou či ženatou, nebo vykonávanou společně manžely a pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče, kam spadá skupinová pěstounská péče, kdy jako zařízení pro výkon této péče⁹⁰ „*mohou sloužit samostatné objekty (např. SOS dětské vesničky), prostory zřizovatelem vybavené jako byt pro rodinu s větším počtem dětí, vlastní byt pěstouna.*“⁹¹ Pěstounská péče zahrnuje též tzv. předpěstounskou péči. Blíže byly tyto instituty popsány výše.

Pěstounská péče na přechodnou dobu je chápána jako alternativa k ústavní péči.⁹² Je specifická tím, že předpokládá „*po uplynutí určité – blíže neurčené – doby návrat dítěte zpět do péče jeho rodičů nebo osoby z okruhu širší rodiny, nebo svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče.*“⁹³ Základní myšlenkou je „*zajištění dítěte do doby, než bude rodič schopen*

⁸⁶ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 153 - 154

⁸⁷ SLÁDEKOVÁ, E. *Školák v náhradnej rodine.*, s. 16

⁸⁸ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45a, 45c

⁸⁹ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16

⁹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání, s. 327

⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání, s. 327

⁹² HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 160

⁹³ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 160

*péči o dítě převzít, popř. než se vyřeší situace dítěte jiným odpovídajícím způsobem.*⁹⁴ To znamená, že pominou-li důvody pro svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, dítě se může vrátit zpět do své biologické rodiny. Zákon specifikuje toto období jako „doby, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,“ nebo „doby, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, nebo dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení.“⁹⁵ Pěstoun na sebe bere důležitou a nelehkou úlohu, jednak se musí postarat o dítě v těžké životní situaci, přebírá odpovědnost za výchovu dítěte, zároveň musí být schopen spolupracovat s rodiči dětí a pomáhat vytvářet podmínky pro zlepšení situace, které umožní návrat dítěte zpět do vlastní rodiny. Do pěstounské péče na přechodnou dobu může soud svěřit dítě osobám zařazeným do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu.⁹⁶ Evidenci osob těchto osob vede krajský úřad. Zařazují se do ní osoby, „které na základě odborného posouzení mají předpoklady pro výkon takové péče o dítě, a to zejména z hlediska krátkodobosti takové péče a péče o dítě krátce po jeho narození.“⁹⁷

O svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu rozhoduje soud předběžným opatřením, neboť se často jedná o bezprostřední ohrožení dítěte a je třeba rozhodnout okamžitě ve velmi krátké lhůtě 24 hodin. Soud je povinen pravidelně, nejméně jednou za tři měsíce, přezkoumat, zda důvody a podmínky pro svěřeni do pěstounské péče na přechodnou dobu trvají a⁹⁸ „zajišťovat tomu odpovídající důkazy“.⁹⁹ Jedná se především o zprávy a stanoviska orgánu sociálně-právní ochrany dětí.¹⁰⁰ Pěstounská péče na přechodnou dobu byla sice uzákoněna již v roce 2006, její využití v praxi zatím příliš rozšířené není.¹⁰¹

⁹⁴ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 160

⁹⁵ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45a, odst. 2

⁹⁶ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45a, odst. 2

⁹⁷ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 27a, odst. 2

⁹⁸ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 160 - 161

⁹⁹ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 160

¹⁰⁰ HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, s. 160

¹⁰¹ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 42

2.3 Dávky pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou určeny na úhradu nákladů dětí svěřených do pěstounské péče, nákladů s touto péčí souvisejících a na odměnu pěstouna a poskytují se bez ohledu na příjem rodiny. Dávky pěstounské péče zahrnovaly do konce roku 2012 příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení osobního vozidla, upraveny byly zákonem č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře. U příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna se jedná o dávky měsíční, u příspěvku při převzetí dítěte a příspěvku na zakoupení osobního vozidla dávky jednorázové. Bez ohledu na příjem rodiny vzniká též nárok na rodičovský příspěvek, pokud jsou pro jeho přiznání splněny podmínky, a v případě nízkých příjmů též přírůvek na dítě.¹⁰² Nárok na výživné stanovené soudem přechází na stát. Osoby, které mají povinnost toto výživné dítěti poskytovat, jsou povinny výživné poskytovat příslušnému orgánu, jež vyplácí příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Pokud je výživné vyšší než tento příspěvek, je rozdíl vyplácen pěstounovi.¹⁰³

Nárok na **příspěvek na úhradu potřeb dítěte** má nezletilé dítě, které bylo svěřeno do pěstounské péče.¹⁰⁴ „Poskytuje se do dosažení zletilosti dítěte nebo nejdéle do 26 let, jestliže jde o nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem.“¹⁰⁵ Výše příspěvku se rovnala součinu částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40, u nezaopatřeného dítěte se použil koeficient 2,30. Pokud se jednalo o dítě, jež je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, výše koeficientu se podle stupně závislosti zvyšovala. Částky životního minima dítěte jsou stanoveny zákonem č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu. Výše příspěvků do konce roku 2012 je zachycena v následující tabulce č. 1. Bylo-li dítě příjemcem důchodu, náležel mu příspěvek na úhradu potřeb dítěte pouze ve výši, která přesahovala výši důchodu. Dávka se vyplácela pěstounovi.¹⁰⁶

¹⁰² BUBLEOVÁ, V.; FRANTÍKOVÁ, J.; VRÁNOVÁ, L. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*, s. 31

¹⁰³ Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45d

¹⁰⁴ Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, § 37 odst. 1

¹⁰⁵ BUBLEOVÁ, V.; FRANTÍKOVÁ, J.; VRÁNOVÁ, L. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*, s. 31

¹⁰⁶ Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, § 37 - 39

Tabulka č. 1. Výše příspěvků na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte svěřeného do pěstounské péče (do 31.12.2012)

Věk nezaop. dítěte	Zdravé dítě koeficient 2,30	I. st. závislosti koeficient 2,35	II. st. závislosti koeficient 2,90	III., IV. st. záv. koeficient 3,10
Do 6 let	4 002,- Kč	4 089,- Kč	5 046,- Kč	5 394,- Kč
6 – 15 let	4 922,- Kč	5 029,- Kč	6 206,- Kč	6 634,- Kč
15 – 26 let	5 635,- Kč	5 758,- Kč	7 105,- Kč	7 595,- Kč

Zpracoval: autor

Odměna pěstouna „je určitým způsobem společenské uznání osobě pečující o cizí dítě v pěstounské péči.“¹⁰⁷ Náležela pěstounovi, kterému bylo svěřeno dítě do pěstounské péče. Nárok na odměnu měl pěstoun až do zletilosti dítěte a poté po celou dobu, kdy mělo svěřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše odměny činila za každé svěřené dítě částku životního minima pro jednotlivce. Pokud pěstoun nebyl celý kalendářní měsíc výdělečně činný a pečoval o alespoň tři děti svěřené do pěstounské péče či alespoň jedno závislé na pomoci jiné fyzické osoby svěřené mu do pěstounské péče, měl nárok na odměnu ve zvláštních případech, která činila součin životního minima pro jednotlivce a koeficientu 5,50. Za každé další dítě svěřené do pěstounské péče se odměna zvyšovala o součin koeficientu 0,50 a částky životního minima pro jednotlivce, jednalo-li se o dítě, jež bylo osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, koeficient se zvyšoval na 0,75.¹⁰⁸

Odměna pěstouna v zařízeních pro výkon pěstounské péče byla upravena zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Tato odměna byla posuzována jako plat. Její výše se odvíjela od počtu svěřených dětí. Při péči o jedno až tři děti náležela odměna ve výši 5,50násobku částky životního minima pro jednotlivce. Odměna se za každé další dítě zvyšovala o 0,50násobek uvedené částky, pokud se jednalo o dítě zdravotně postižené nebo vyžadující mimořádnou individuální péči, zvyšovala se o 0,26násobek této částky na každé dítě. Pokud vykonávali pěstounskou péči v zařízení společně manželé, každému náležela polovina odměny, nedohodli-li se jinak.¹⁰⁹

¹⁰⁷ BUBLEOVÁ, V.; FRANTÍKOVÁ, J.; VRÁNOVÁ, L. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*, s. 31

¹⁰⁸ Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, § 40, 40a

¹⁰⁹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 46

Nárok na **příspěvek při převzetí dítěte** náleží pěstounovi, jež převzal dítě do pěstounské péče. Jeho výše se odvíjela od věku dítěte. Do 6 let činil příspěvek 8 000,- Kč, od 6 do 15 let 9 000,- Kč a od 15 do 18 let částku 10 000,- Kč.¹¹⁰

Nárok na **příspěvek na zakoupení motorového vozidla** měl pěstoun mající v pěstounské péči nejméně čtyři děti, který vozidlo nevyužíval k výdělečné činnosti. Výše příspěvku činila 70 % z pořizovací ceny vozidla, nejvýše 100 000,- Kč.¹¹¹

2.4 Zánik pěstounské péče

Pěstounská péče zaniká zletilostí svěřeného dítěte, popř. jeho smrtí či úmrtím pěstouna. Pěstounskou péči může také z důležitých důvodů svým rozhodnutím zrušit soud. Mezi důležité důvody patří výchovné problémy dětí, nedostatečná péče pěstounů, závažné zdravotní problémy pěstounů i dětí apod. Požádá-li o zrušení pěstounské péče pěstoun, učiní tak soud vždy. Pokud bylo dítě svěřeno do společné pěstounské péče manželů, zůstává po smrti jednoho z manželů dítě ve výchově manžela druhého. Při rozvodu manželství rozhodne o výchově dítěte soud. Přechodná pěstounská péče zaniká, odpadnou-li důvody pro svěřením dítěte do takové péče, soud po zjištění takových skutečností musí vždy rozhodnout o výchově dítěte.¹¹²

¹¹⁰ Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, § 41

¹¹¹ Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, § 42

¹¹² Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45 – 45a

3 ZMĚNY V PĚSTOUNSKÉ PÉČI OD 1. 1. 2013

V této kapitole jsou popsány nejdůležitější změny, ke kterým došlo s účinností od 1. ledna 2013 změnou zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Zmíněný zákon upravuje v části třetí, hlavě čtvrté zprostředkování pěstounské péče a v hlavě páté pěstounskou péči na přechodnou dobu. Vlastní výkon pěstounské péče, tj. práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče a dávky pěstounské péče, pak obsahuje část pátá tohoto zákona. Od 1. ledna 2013 byla v kontextu s výše uvedenou změnou zákona nově upravena pěstounská péče taktéž v zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině - § 45a.

V nové právní úpravě o sociálně-právní ochraně dětí se objevily zcela nové pojmy jako osoba pečující, osoba v evidenci aj. Především se mění zásady při zprostředkování pěstounské péče, výrazných změn doznala pěstounská péče na přechodnou dobu, která může trvat nejdéle jeden rok, na odměnu pěstouna vzniká nárok ode dne jeho zařazení do evidence osob vykonávajících pěstounskou péči na přechodnou dobu a předpokládá se jejich určitá „specializace“. O výkonu pěstounské péče sepisuje obecní úřad obce s rozšířenou působností dohodu. Zařízení pro výkon pěstounské péče byla výše zmíněnou novelou zrušena. Změn doznaly i dávky pěstounské péče, především jsou vypláceny podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, změnila se jejich výše, jsou rozšířeny o příspěvek při ukončení pěstounské péče a odměna pěstouna je považována za příjem ze závislé činnosti.¹¹³

3.1 Osoba pečující a osoba v evidenci

Podle nové právní úpravy „*se jako pěstounská péče posuzuje péče o dítě poskytovaná osobou pečující nebo skutečnost, že je fyzická osoba osobou v evidenci.*“¹¹⁴ **Osoba pečující** o dítě je fyzická osoba, jež je odpovědná za výchovu dítěte, a zároveň:

- je pěstounem,

¹¹³ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

¹¹⁴ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47a, odst. 1

- byla pěstounem nebo poručníkem dítěte do dosažení jeho zletilosti, „a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte,“¹¹⁵
- jí je rozhodnutím soudu či orgánu sociálně-právní ochrany dítě dočasně svěřeno do péče ještě před samotným rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče a tato osoba má zájem stát se pěstounem, kdy osobou pečující je po celou dobu trvání takovéto péče,
- je poručníkem dítěte, pokud o ně osobně pečuje či probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem a tato osoba má dítě v osobní péči, ale nemá k němu vyživovací povinnost.¹¹⁶

Osoba v evidenci je fyzická osoba, jež „je vedena v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.“¹¹⁷

Osoba pečující nebo osoba v evidenci „má povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích, povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí a v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.“¹¹⁸ Má také svoje práva, a to jednak na pomoc a podporu při plnění povinností uvedených výše, dále na poskytnutí pomoci při narození dítěte, úmrtí v rodině, vyřizování nezbytných osobních záležitostí či v době pracovní neschopnosti, má také právo na zprostředkování odborné pomoci z oblasti psychologického či terapeutického poradenství, a to alespoň jednou za půl roku.¹¹⁹

Právní úpravou platnou od 1. ledna 2013, kterou jsou zavedeny pojmy definované v § 4a zákona o sociálně-právní ochraně dětí, a to osoba pečující a osoba v evidenci, je nově definováno, co je posuzováno jako pěstounská péče. Podle této nové úpravy je za

¹¹⁵ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 4a

¹¹⁶ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 4a

¹¹⁷ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 4a

¹¹⁸ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47a

¹¹⁹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47a

pěstounskou péči považována péče o dítě, kterou poskytuje osoba pečující, nebo skutečnost, že fyzická osoba je osobou v evidenci.¹²⁰

3.2 Postup při zprostředkování pěstounské péče

Zprostředkování pěstounské péče je upraveno v hlavě čtvrté zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (§ 19a – § 27) a spočívá jednak ve vyhledávání dětí, jimž „je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče“¹²¹ a jednak „ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se... pěstouny.“¹²² Zahnuje v sobě též výběr určité osoby pro určité dítě, zajištění osobního seznámení dítěte s pěstounem a odbornou přípravu osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny. Výběr fyzické osoby vhodné stát se pěstounem určitého dítěte a zprostředkování osobního setkání provádí pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí. Fyzická osoba, jež má zájem stát se pěstounem, musí podat u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, tedy u příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče. Zprostředkování zajišťují krajské úřady. Pokud o svěřeni do pěstounské péče požádala osoba příbuzná nebo dítěti blízká, zprostředkování se neprovádí.¹²³ Příbuzenská péče o dítě má přednost před umístěním do jiné náhradní rodinné péče.¹²⁴

Orgán sociálně-právní ochrany dětí je pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče povinen založit **spisovou dokumentaci o dítěti**, a to „na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a na základě individuálního plánu ochrany dítěte“¹²⁵ a dále bylo-li „zahájeno řízení soudu, které může vést k odebrání dítěte z péče rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.“¹²⁶ Spisová dokumentace o dítěti obsahuje osobní údaje o dítěti, údaje o jeho občanství, trvalém pobytu, zdravotním stavu i sociálních poměrech dítěte a jeho rodiny, popřípadě vydaná rozhodnutí o jeho výchově. Orgán sociálně-právní ochrany rovněž zakládá **spisovou dokumentaci o žadateli**, žadajícím o zařazení do

¹²⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47a odst. 1

¹²¹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 19a

¹²² Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 19a

¹²³ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 19a - 20

¹²⁴ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 40

¹²⁵ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 21

¹²⁶ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 21

evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče. Dokumentace obsahuje žádost s osobními údaji žadatele, doklad o státním občanství, opis z Rejstříku trestů, informace o zdravotním stavu žadatele, jeho ekonomických a sociálních poměrech, písemný souhlas s účastí na přípravě k přijetí dítěte do rodiny, žadatel rovněž dává písemný souhlas orgánu sociálně-právní ochrany dětí ke zjišťování dalších potřebných údajů pro zprostředkování a kontrolování aktuálnosti spisové dokumentace. Dokumentace obsahuje také písemné vyjádření, zda žadatel dává souhlas se zařazením do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny a zda výlučně žádá o osvojení dítěte z ciziny. Součástí dokumentace je stanovisko orgánu sociálně-právní ochrany dětí k žádosti o zprostředkování, popřípadě vyjádření jiného oprávněného subjektu, se kterým byla uzavřena dohoda o výkonu pěstounské péče, neboť žadatel už dítě do pěstounské péče svěřeno má. Spisová dokumentace o dítěti a spisová dokumentace o žadateli musí být bezodkladně postoupena krajskému úřadu, který vede evidenci dětí a evidenci žadatelů vhodných stát se pěstouny. **Evidence dětí vedená krajským úřadem** obsahuje zmíněnou spisovou dokumentaci orgánu sociálně-právní ochrany dětí v kopii, odborné posouzení, vyjádření dítěte¹²⁷ („*dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se... věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.*“¹²⁸) a další potřebné doklady ke zprostředkování pěstounské péče. **Evidence žadatelů vedená krajským úřadem** také obsahuje kopii spisové dokumentace žadatele založené orgánem sociálně-právní ochrany dětí, rovněž odborné posouzení a další potřebné doklady. **Odborné posouzení** v sobě zahrnuje vyhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, bezúhonnost žadatele a jeho blízkých, jež s ním tvoří společnou domácnost (bezúhonnost se zjišťuje z opisu z evidence Rejstříku trestů), posouzení schopnosti dětí, které žijí v domácnosti žadatele, přijmout další dítě do rodiny a jejich vyjádření k této skutečnosti.¹²⁹ U dětí se pro účely zprostředkování pěstounské péče „*posuzuje úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků... a vhodnost náhradní rodinné péče a jejích forem.*“¹³⁰ U žadatelů je posuzována „*charakteristika*

¹²⁷ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 21, 22

¹²⁸ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 8 odst. 2

¹²⁹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 22, § 27

¹³⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 27 odst. 2

*osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, ...předpoklad vychovávat dítě, motivace, ... stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině.*¹³¹

Přípravu osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny zajišťuje krajský úřad, který těmto fyzickým osobám poskytuje „*poradenskou pomoc související se... svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu.*“¹³² Minimální časový rozsah přípravy k zařazení do evidence pro zprostředkování pěstounské péče činí 48 hodin, pro zařazení do evidence osob, jež mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, činí 72 hodin.¹³³ Během příprav je třeba, aby žadatelé získali „*základní znalosti, dovednosti a postoje potřebné pro přijetí dítěte do rodiny.*“¹³⁴ Blíže je obsah a rozsah odborné přípravy upraven vyhláškou č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Příprava osob probíhá individuální a skupinovou formou. **Individuální forma** v sobě zahrnuje především sebezpoznání osob týkající se motivace k náhradní rodinné péči, fungování rodiny, očekávání od dítěte svěřeného do péče atd. **Skupinová forma** přípravy spočívá v osvojení znalostí a dovedností týkajících se náhradní rodinné péče a její právní úpravy, vývoje, potřeb a práv dítěte, podpory dítěte při vyjadřování vlastního názoru, práv a povinností rodičů dítěte a pěstounů.¹³⁵ Příprav se také účastní děti, které žijí s žadatelem ve společné domácnosti. Krajský úřad je rovněž povinen minimálně jednou za rok zajistit konzultace o výkonu pěstounské péče za účasti odborníků na řešení výchovných a sociálních problémů, kterých se kromě pěstounů mohou účastnit také děti svěřené do pěstounské péče a další osoby ze společné domácnosti.¹³⁶ U osob vhodných stát se pěstounem poskytujícím pěstounskou péči na přechodnou dobu jsou nad rámec běžné přípravy fyzických osob vhodných stát se pěstouny zahrnuty též „*dovednosti žadatelů potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte, proces předání dítěte, obsah a forma pravidelného vyhodnocování situace dítěte.*“¹³⁷ Jejich přípravě a požadavkům na ně kladeným, je věnována zvýšená pozornost.

¹³¹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 27 odst. 2

¹³² Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 11 odst. 2

¹³³ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 11 odst. 2

¹³⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 29

¹³⁵ Vyhláška č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

¹³⁶ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 11 odst. 2 a 4

¹³⁷ Vyhláška č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Pěstouni pro pěstounskou péči na přechodnou dobu musejí splňovat řadu kritérií týkajících se rodinné situace, a to jak stabilní je jejich současný svazek, zda děti v rodině žijící nemají závažnější výchovné problémy a jsou schopny přijmout a pochopit smysl pěstounské péče na přechodnou dobu, měly by být proto minimálně ve věku 8 – 10 let a mají vytvořen pevný vztah ke svým rodičům, potažmo pěstounům. Dalšími kritérii jsou životní zabezpečení a bydlení (především kvalita a vybavenost domácnosti, dostatečný prostor pro děti), osobnostní charakteristiky a zdravotní stav (je vyžadována osobnostní zralost, životní zkušenosti, přihlíží se ke zdravotnímu stavu a k věku žadatelů, měl by být v rozmezí 28 – 65 let, je vyžadována trestní bezúhonnost, absence závislostí, dostatečná inteligence), osobnostní kvality a zkušenosti, jež jsou předmětem psychologického vyšetření (vyloučení psychických poruch a patologií osobnosti, zralost, trpělivost, motivace, absence nezpracovaných a nedořešených traumat z minulosti, schopnost dávat lásku atd.), podpůrná síť (dostupnost odborné péče a služeb, ochota přijmout pomoc, zázemí v podobě přátel a příbuzných). Žadatelé jsou posuzováni individuálně, je od nich očekáváno absolvování příprav, ochota spolupracovat s rodinou dítěte a s dalšími odborníky, připravenost nadále se vzdělávat, zaznamenávat pokroky dítěte a připravenost předat dítě dál. Žadatelé by měli být specializováni na určitou skupinu dětí.¹³⁸

Pěstounská péče na přechodnou dobu je institutem krizovým a překlenovacím, dítě je třeba co nejdříve vrátit do péče vlastních rodičů, není-li to možné, je třeba volit jiné dlouhodobější řešení.¹³⁹ Oproti předešlé právní úpravě doznala výrazných změn. Dříve blíže neurčená doba pro její výkon byla v zákoně ohraničena obdobím 1 roku. Výjimka nastává, pokud byli do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřeni sourozenci a ke svěřeni došlo v různých obdobích, pak se lhůta počítá podle sourozence, který byl do takové péče svěřen jako poslední.¹⁴⁰ Na odměnu pěstouna vzniká nárok „*od okamžiku zařazení do evidence osob, které mohou pěstounskou péči na přechodnou dobu vykonávat.*“¹⁴¹ V případě přerušení zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu z důvodu žádosti žadatele nebo zjistí-li krajský úřad závažné skutečnosti, jež jsou překážkou zprostředkování pěstounské péče, odměna pěstouna osobě v evidenci nenáleží.

¹³⁸ Kritéria výběru pěstounů pro pěstounskou péči na přechodnou dobu, pracovní verze k 5.9.2012, interní materiál OSPOD

¹³⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 34

¹⁴⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 27a, odst. 9

¹⁴¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 33

Zákon též předpokládá jistou „specializaci“ pěstounů na přechodnou dobu na určitou skupinu dětí. Pokud se nepodaří upravit poměry dítěte natolik, aby se mohlo vrátit do péče vlastních rodičů, lze rozhodnout o svěřeni dítěte do předpěstounské nebo předadopční péče.¹⁴² Nově je krajský úřad povinen na žádost příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí tomuto orgánu bezodkladně sdělovat „*informace o charakteristice a počtu dětí, které může konkrétní osoba v evidenci přijmout do pěstounské péče na přechodnou dobu.*“¹⁴³

O zařazení žadatele do evidence žadatelů rozhoduje krajský úřad neprodleně po odborném posouzení žadatele a tuto skutečnost oznámí do 15 dní od nabytí právní moci tohoto rozhodnutí příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí či jinému oprávněnému subjektu, se kterým byla uzavřena dohoda o výkonu pěstounské péče. Krajský úřad aktivně spolupracuje s ostatními krajskými úřady a dává podněty ke zprostředkování pěstounské péče i tehdy, jedná-li se o dítě vedené jiným krajským úřadem. Najde-li v evidenci žadatelů vhodného žadatele, oznamuje tuto skutečnost žadateli a příslušným orgánům. Žadatel má právo seznámit se s dítětem, osoba, u které se dítě nachází, má povinnost mu seznámení umožnit. Žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů může žadatel podat nejpozději do 30 dnů od doručení písemného oznámení krajského úřadu.¹⁴⁴

Zprostředkování pěstounské péče může být rozhodnutím krajského úřadu přerušeno, pokud o to žadatel o zprostředkování pěstounské péče požádá, a to na jím stanovenou dobu. V žádosti je povinen uvést, proč o přerušeni zprostředkování žádá. Dále se zprostředkování přeruší, pokud bylo žadateli krajským úřadem oznámeno, že v evidenci se nachází dítě, pro které je vhodným pěstounem. K přerušeni dochází na dobu 30 dnů ode dne oznámení žadateli o nalezení dítěte, pro něž je vhodným pěstounem. Tato lhůta může být krajským úřadem prodloužena o maximálně 30 dní. Zprostředkování pěstounské péče se rovněž

¹⁴² Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 33 - 34

¹⁴³ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 35

¹⁴⁴ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 22, § 24

přeruší po dobu trvání tzv. předpěstounské péče nebo pokud krajský úřad v době zprostředkování pěstounské péče zjistí závažné skutečnosti, které tomuto brání.¹⁴⁵

K **vyřazení dítěte z evidence dětí** dochází na základě rozhodnutí o svěřeni dítěte do pěstounské péče nebo byly-li zjištěny závažné skutečnosti, pro něž nelze pro dítě zprostředkovat pěstounskou péči. K **vyřazení žadatele z evidence žadatelů** dochází tehdy, bylo-li mu rozhodnutím svěřeno dítě do pěstounské péče a žadatel o svěřeni dalšího dítěte nežádá, dále pokud byly zjištěny závažné skutečnosti, pro něž nelze zprostředkovat pěstounskou péči, porušil-li žadatel svou oznamovací povinnost týkající se změn rozhodných pro zprostředkování pěstounské péče a na základě žádosti žadatele o vyřazení. Krajský úřad může žadatele z evidence vyřadit také tehdy, pokud se žadatel bez závažných důvodů neúčastní přípravy k přijetí dítěte, přestože k tomu byl vyzván.¹⁴⁶ Úloha Ministerstva práce a sociálních věcí při zprostředkování pěstounské péče je omezena na možnost vstupovat do evidence dětí a žadatelů vedených krajskými úřady za účelem kontroly.¹⁴⁷

Novela zákona přinesla v oblasti zprostředkování pěstounské péče několik změn, především lze prodloužit 30 denní lhůtu pro osobní seznámení s dítětem o dalších až 30 dnů, ruší se oprávnění Ministerstva práce a sociálních věcí provádět ve druhém stupni zprostředkování náhradní rodinné péče, čímž by se mělo zefektivnit zprostředkování pěstounské péče a zejména zrychlit vyhledávání dětí pro svěřeni do pěstounské péče. Změny se týkají evidence dětí a žadatelů, přípravy k přijetí dítěte do rodiny a kritérií při výběru pěstounů pro pěstounskou péči na přechodnou dobu, při výběru vhodných pěstounů se vychází ze závěrů odborného posouzení dítěte a žadatelů a nikoli z doporučení poradního sboru, pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat maximálně jeden rok, pěstouni na přechodnou dobu se specializují na určitou skupinu dětí, zprostředkování provádí krajský úřad, Ministerstvu práce a sociálních věcí zůstala zachována kontrolní činnost.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 24b

¹⁴⁶ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 24c

¹⁴⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 32

¹⁴⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 26 - 33

3.3 Dohoda o výkonu pěstounské péče

Dohodu o výkonu pěstounské péče uzavírá s osobou pečující nebo osobou v evidenci příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo krajský úřad, popř. jiný k tomu oprávněný subjekt, k této dohodě je ovšem třeba připojit stanovisko příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí.¹⁴⁹ Následně je nutné tomuto orgánu opis dohody o výkonu pěstounské péče bezodkladně předložit.¹⁵⁰ Výše uvedené subjekty jsou povinny „sledovat naplňování dohody o výkonu pěstounské péče“¹⁵¹ a být minimálně jedenkrát za dva měsíce v osobním kontaktu s osobou pečující, osobou v evidenci a dětmi svěřenými do jejich péče a o těchto návštěvách či kontaktech vypracovat zprávu. V dohodě musí být přihlíženo k individuálním potřebám a zájmům dítěte, musí být v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte, byl-li zpracován, i rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci. Musí být uzavřena písemně. Dohoda o výkonu pěstounské péče může být, nedošlo-li ve stanovené lhůtě k jejímu uzavření, nahrazena rozhodnutím příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pro uzavření dohody je stanovena lhůta 30 dní od právní moci rozhodnutí o svěřením¹⁵² „dítěte do péče osoby pečující“ či „rozhodnutí o zařazení osoby v evidenci do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.“¹⁵³ Předmětem dohody o výkonu pěstounské péče jsou vzájemná práva a povinnosti smluvních stran. Podle potřeby lze dohodu o výkonu pěstounské péče měnit, a to stejným postupem jako při jejím uzavření a pouze písemně.¹⁵⁴

Dohoda o výkonu pěstounské péče trvá po dobu trvání pěstounské péče, po dobu péče fyzické osoby, jež má zájem stát se pěstounem a bylo jí dočasně před rozhodnutím soudu o pěstounské péči svěřeno dítě do péče, po dobu vedení fyzické osoby v evidenci osob, jež mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, dále po dobu, kdy osoba osobně

¹⁴⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 43 - 45

¹⁵⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47b odst. 4

¹⁵¹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47b odst. 5

¹⁵² Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47b

¹⁵³ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47b

¹⁵⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 43, 46

pečuje o dítě a je jeho poručníkem či kdy probíhá soudní řízení ohledně ustanovení fyzické osoby poručníkem dítěti, ke kterému nemá tato osoba vyživovací povinnost.¹⁵⁵

Dohoda může být ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí, krajského úřadu nebo jiného oprávněného subjektu vypovězena, a to pro závažné nebo opakované porušování povinností stanovených touto dohodou, opakovaným nespolupracováním, znemožňováním kontrolování plnění dohody a rovněž pro odmítnutí přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu bez vážných důvodů. Ze strany osoby pečující či osoby v evidenci lze vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče bez udání důvodu. Není-li jednou ze smluvních stran příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, je třeba ho o této skutečnosti bezodkladně informovat. Nejpozději do 30 dnů od doručení výpovědi druhé smluvní straně musí být uzavřena dohoda nová, popřípadě musí příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí vydat o úpravě práv a povinností svoje rozhodnutí.¹⁵⁶ Ze zákona zaniká dohoda o výkonu pěstounské péče dnem skončení pěstounské péče či vyřazením fyzické osoby z evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.¹⁵⁷

Sepisování dohod o výkonu pěstounské péče je novinkou platnou od 1. ledna 2013, doposud byly dohody o výkonu pěstounské péče uzavírány pouze v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Zařízení pro výkon pěstounské péče byla výše zmíněnou novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí zrušena, dohody o výkonu pěstounské péče v zařízení, které byly uzavřeny před nabytím účinnosti nové zákonné úpravy, jsou platné, ale vztahují se pouze k dětem, které byly do takové péče svěřeny před nabytím účinnosti zákona. Jejich platnost skončí nejpozději dnem ukončení péče o tyto děti. Zařízení pro výkon pěstounské péče mohou nadále vykonávat činnost podle dohod o výkonu pěstounské péče v zařízení uzavřených před účinností tohoto zákona. Fyzické nebo právnické osoby, kterým bylo vydáno pověření ke zřizování a provozování zařízení pro výkon pěstounské péče před nabytím účinnosti tohoto zákona, mohou požádat krajský úřad o vydání pověření k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47c

¹⁵⁶ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47c

¹⁵⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online]. Dostupné z [www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf), s. 46

¹⁵⁸ Zákon č. 401/2012 Sb., Čl. II přechodná ustanovení, odst. 5

3.4 Dávky pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou od 1. ledna 2013 upraveny zákonem č. 359/1999 Sb. Jedná-li se o společnou pěstounskou péči manželů, dávka náleží jen jednomu z nich na základě jejich dohody, popřípadě toto určí krajská pobočka Úřadu práce. Stávající dávky pěstounské péče byly od 1. ledna 2013 rozšířeny o příspěvek při ukončení pěstounské péče, změnila se i výše vyplácených dávek a některá kritéria. Odměna pěstouna je osobě v evidenci vyplácena od okamžiku jejího zařazení do evidence. Dávkami pěstounské péče jsou následující dávky:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- odměna pěstouna,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla,
- příspěvek při ukončení pěstounské péče.¹⁵⁹

„Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče, ...vyplácí se osobě pečující.“¹⁶⁰ Nárok na příspěvek má i dítě, které dosáhlo zletilosti, pokud je nezaopatřené a trvale žije ve společné domácnosti s osobou, která pro něj byla doposud osobou pečující, a uhrazuje s ní společně náklady na své potřeby, a to až do dosažení 26 let. V tomto případě je dávka vyplácena přímo dítěti. Výše příspěvku se odvíjí od věku dítěte a činí za kalendářní měsíc částku

- 4 500,- Kč pro dítě do 6 let,
- 5 550,- Kč pro dítě od 6 do 12 let,
- 6 350,- Kč pro dítě od 12 do 18 let a
- 6 660,- Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Pokud se jedná o dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, výše příspěvku se odvíjí od věku dítěte a stupně jeho závislosti a činí za kalendářní měsíc částku uvedenou v následující tabulce č. 2. Je-li dítě příjemcem důchodu, náleží mu příspěvek na úhradu potřeb dítěte pouze ve výši, která přesahuje výši důchodu.¹⁶¹ Je-li na dítě stanoveno

¹⁵⁹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47e, 47n

¹⁶⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47f

¹⁶¹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47f, 47g

rozhodnutím soudu výživné, nárok přechází na stát a osobám povinným toto výživné poskytovat vzniká povinnost poskytovat výživné orgánu, který příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácí. Pokud je výživné vyšší, rozdíl je vyplácen pěstounovi.¹⁶²

Tabulka č. 2. Výše příspěvků na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte svěřeného do pěstounské péče podle stupně závislosti na pomoci jiné fyzické osoby (od 1. 1. 2013)

Věk dítěte	I. stupeň závislosti	II. stupeň závislosti	III. stupeň závislosti	IV. stupeň závislosti
Do 6 let	4 650,- Kč	5 550,- Kč	5 900,- Kč	6 400,- Kč
6 – 12 let	5 650,- Kč	6 800,- Kč	7 250,- Kč	7 850,- Kč
12 – 18 let	6 450,- Kč	7 800,- Kč	8 300,- Kč	8 700,- Kč
18 – 26 let	6 750,- Kč	8 100,- Kč	8 600,- Kč	9 000,- Kč

Zpracoval: autor

„Nárok na **odměnu pěstouna** má osoba pečující a osoba v evidenci.“¹⁶³ Jsou-li osobou pečující nebo osobou v evidenci oba manželé, náleží odměna jen jednomu z nich. Výše odměny pěstouna za kalendářní měsíc činí

- 8 000,- Kč, pečuje-li o jedno dítě,
- 12 000,- Kč, pečuje-li o dvě děti,
- 20 000,- Kč, pečuje-li alespoň o tři děti nebo alespoň o jedno dítě, jež je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II, III nebo IV, popř. jedná-li se o osobu v evidenci, a to i tehdy, když nepečuje o žádné dítě,
- 24 000,- Kč pečuje-li o alespoň jedno dítě svěřené mu na přechodnou dobu, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II, III nebo IV.¹⁶⁴

Za každé další dítě svěřené do péče osoby pečující se odměna pěstouna ve výši 20 000,- Kč zvyšuje o 4 000,- Kč. Odměna pěstouna ve výši 24 000,- Kč se rovněž za každé další dítě svěřené osobě v evidenci do jiné péče než do pěstounské péče na přechodnou dobu zvyšuje o 4 000,- Kč.¹⁶⁵

¹⁶² Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, § 45d

¹⁶³ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47i

¹⁶⁴ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47i, § 47j

¹⁶⁵ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47j, odst. 2

Je-li osoba pečující nebo osoba v evidenci rodičem nebo prarodičem otce nebo matky svěřeného dítěte, odměna pěstouna jí náleží pouze v případech hodných zvláštního zřetele. Krajská pobočka Úřadu práce je pro účely vydání rozhodnutí o přiznání odměny pěstouna povinna vyžádat si vyjádření příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Osobě v evidenci je odměna pěstouna vyplácena ihned po jejím zařazení do evidence. V případě přerušování zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu odměna osobě v evidenci nenáleží.¹⁶⁶

„Nárok na **příspěvek při převzetí dítěte** má osoba pečující, která převzala dítě do pěstounské péče.“¹⁶⁷ Výše příspěvku se odvíjí od věku dítěte, vyplácí se jednorázově a činí

- 8 000,- Kč, jedná-li se o dítě do 6 let,
- 9 000,- Kč, jedná-li se o dítě od 6 do 12 let,
- 10 000,- Kč, jedná-li se o dítě od 12 do 18 let.¹⁶⁸

„Nárok na **příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla** má osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost.“¹⁶⁹

Výše příspěvku činí 70 % pořizovací ceny vozidla, nejvýše 100 000,- Kč. Osoba pečující je v případě poskytnutí příspěvku bezhotovostně či před zakoupením vozidla povinna do šesti měsíců prokázat, že příspěvek na zakoupení motorového vozidla opravdu použila na jeho zakoupení, jinak je povinna příspěvek vrátit. Dojde-li v průběhu 5 let od poskytnutí příspěvku na zakoupení osobního motorového vozidla k jeho prodeji, darování či používání vozidla k výdělečné činnosti, vzniká povinnost poměrnou část poskytnutého příspěvku vrátit.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47j

¹⁶⁷ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47l

¹⁶⁸ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47l

¹⁶⁹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47m, odst. 1

¹⁷⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47m

„Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči.“¹⁷¹ Příspěvek je vyplácen ke dni zániku nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte a činí 25 000,- Kč.¹⁷²

Co se týče dávek pěstounské péče, hlavní změna spočívá především v tom, že byly vyjmuty ze zákona č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře a zařazeny do zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, změnila se jejich výše, byly rozšířeny o příspěvek při ukončení pěstounské péče, odměna pěstouna je považována za příjem ze závislé činnosti.¹⁷³ Významnou změnou je skutečnost, že na pěstounskou péči je pohlíženo jako na výkon zaměstnání. Osobě v evidenci je odměna pěstouna vyplácena ihned po jejím zařazení do evidence. Dávky pěstounské péče jsou vnímány jako odměna za poskytované služby.¹⁷⁴

3.5 Změny v pěstounské péči a jejich sociální dopad

Pěstounská péče prošla od svého vzniku značným vývojem, zpočátku se většinou jednalo o péči o děti v útlém věku, kdy se dítě po určité době vracelo zpět do své biologické rodiny. Od konce 18. století začala být pěstounská péče více využívána pro děti osiřelé, nalezené a opuštěné, které našly své dočasné útočiště v nalezincích. Záchranou před fyzickou záhubou bylo osvojení či právě pěstounská péče, neboť ve zmíněných nalezincích byla vysoká úmrtnost dětí. Ani v prostředí domácnosti pěstounek (dříve kojných) neměly děti na různých ustláno, neboť se mnohdy jednalo o prostředí zanedbané a chudobné, děti stresující. Nebylo to však pravidlem, mnozí pěstouni se o děti starali dále, a to i bezplatně po dosažení věku šesti let. Ostatní děti musely zpět do ústavů, odkud putovaly do svých domovských obcí, které se měly dále postarat o jejich vzdělání a vyučení se řemeslu. Mnohé děti končily v pastoušce nebo byly nuceny jít žebrotou, sužovala je bída a hlad. Pro tyto děti bylo naopak záchranou umístění do sirotčince, které od roku 1868 vznikaly a byly

¹⁷¹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47h

¹⁷² Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47h

¹⁷³ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 47k

¹⁷⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 359/1999 Sb., Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, s. 69

na tehdejší dobu pokrokovými zařízeními. Chránily je ovšem spíše před fyzickým strádáním nikoli před strádáním citovým.¹⁷⁵

V období první republiky existovaly kromě sirotčinců též dětské domovy, mající rodinný ráz, neboť jejich kapacita nepřesahovala 20 míst, které byly určeny k dočasnému pobytu dětí. Po krátkém pobytu v dětském domově se děti buď vracely zpět do vlastní rodiny, pokud to bylo možné, nebo byly umíst'ovány do vhodných adoptivních nebo pěstounských rodin, popřípadě končily v ústavech pro starší děti.¹⁷⁶ Tehdejší systém péče o opuštěné, osiřelé či ohrožené děti byl dobře propracován, kromě státu se pomocí těmto dětem zabývala různá dobročinná sdružení a organizace, stát dohlížel nejen na péči o děti do 14 let, které byly přijaty do cizí péče, nýbrž také na děti nemanželské, jež měly v té době horší právní postavení než děti manželské. Dozorčí důvěrníci bedlivě sledovali, zda se pěstouni (rodiče) o děti svědomitě starají a poskytují jim vše potřebné pro zdravý duševní i tělesný vývoj, posílají je do školy, zda děti nezanedbávají nebo je nevyužívají k žebrotě či výdělečné práci, popř. s nimi zle nezacházejí.¹⁷⁷

Lze říci, že již tehdy byl sledován zájem dítěte, provázený snahou o zajištění nejvhodnější možné péče dětem osiřelým či jinak ohroženým, a jeho zdravý vývoj. Náhradní rodinná péče, jež byla upřednostňována před péčí ústavní, byla pod dozorem pověřených osob, což mělo zabránit špatnému zacházení s dětmi a k jejich zneužívání. Tento pozitivní vývoj provázený zvýšeným zájmem veřejnosti o tuto problematiku byl násilně přerušen socialistickou ideologií a preferencí kolektivní výchovy, což ve svém důsledku mělo na rozvoj dětí, jež přišly o rodinné zázemí, velmi negativní vliv. Pomineme-li trauma dětí, jež byly po zrušení pěstounské péče násilně pěstounům odebrány a umístěny do ústavů, nelze přehlédnout dlouhodobější sociální dopady, které tyto změny přinesly.

Existuje mnoho činitelů ovlivňujících život dítěte, mezi ty základní patří psychické potřeby, jež v sobě zahrnují potřebu **stimulace**, a to v potřebném množství, kvalitě a proměnlivosti, potřebu **stálosti, řádu a smyslu**, neboli smysluplného světa, což jsou

¹⁷⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 26 - 28

¹⁷⁶ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 29

¹⁷⁷ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

základní podmínky pro učení, potřebu **životní jistoty**, která se uskutečňuje v citových a sociálních vztazích a je nesmírně důležitá pro vnitřní jednotu osobnosti a k překonávání úzkosti a nejistoty, potřebu **pozitivní identity**, která je žádoucí pro zdravé sebevědomí dítěte a pro osvojení si společenských rolí, a potřebu **životní perspektivy**, která člověka udržuje v životní aktivitě.^{178,179} Děti v ústavech byly o plnohodnotné uspokojování psychických potřeb ochuzeny a trpěly přes veškerou péči psychickou deprivací, jejich vývoj byl v citové i sociální oblasti narušen a v porovnání s dětmi z průměrných rodin byly tyto děti ve vývoji opožděné. Preferencí ústavní péče před náhradní péčí rodinnou a zrušením pěstounské péče se čas zastavil či vrátil o pár desítek let zpět. V ústavech bylo o děti po stránce hmotné poměrně dobře postaráno, snahou bylo zabránit fyzickému strádání dětí a uspokojovat jejich biologické potřeby, což bylo sledováno především, strádání psychickému velká důležitost přikládána nebyla.¹⁸⁰ Vyzdvihování materiálních hodnot a potírání duchovní oblasti bylo tehdy ostatně celospolečenským jevem a nelze se tedy divit, že i v oblasti péče o děti byla duševní stránka v ústraní.

Psychická deprivace vznikající při nedostatečném uspokojování základních psychických potřeb dítěte se promítala do kvality života těchto dětí i v dalším období jejich životní pouti, kdy již jako dospělí měli problémy v partnerských vztazích i při zakládání rodiny.¹⁸¹ „*Lidé, kteří byli postiženi psychickou deprivací v dětství, často vyrostou v osobnosti zvláště ochuzené v citové oblasti, takže nejsou dobře schopni lásku ani dávat, ani přijímat.*“¹⁸² Za nejdůležitější a nejcitlivější období je považováno především období raného dětství ohraničené prvními třemi roky života, kdy dochází k utváření bazální osobnosti člověka a k zásadním vývojovým změnám určujícím kvalitu jeho dalšího života. V tomto období je nejdůležitější potřebou dítěte vytvoření blízkého, emočně vřelého vztahu s dospělou osobou, kterou v ústavu dost dobře naplnit nelze.^{183, 184}

Po dlouhodobém úsilí odborníků, především psychologů, dětských lékařů i psychiatrů, a systematických výzkumech v oblasti psychického vývoje dětí začala být zvýšená

¹⁷⁸ MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*, s. 73 - 74

¹⁷⁹ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*, s. 37 - 38

¹⁸⁰ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 43 - 44

¹⁸¹ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 46

¹⁸² MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*, s. 26

¹⁸³ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a kolektiv autorů. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti*, s. 6 - 7

¹⁸⁴ PTÁČEK, R.; KUŽELOVÁ, H.; ČELEDOVÁ, L. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*, 13 - 14

pozornost věnována i psychologicko-výchovným aspektům,¹⁸⁵ což vedlo mimo jiné k opětovnému uzákonění pěstounské péče. Psychické deprivaci a její diagnostice byla v odborné literatuře věnována dostatečná pozornost, do praxe se tyto poznatky dostávaly velmi pozvolna, neboť depriviční situace byla podceňována. Dlouho panoval názor, že psychickou deprivaci napravit nelze.¹⁸⁶ „*Děti odňaté z ohrožujícího a deprivujícího prostředí rodiny zůstávaly trvale v ústavní výchově, která sice mohla přinést určité zlepšení v oblasti znalostí a návyků, ale nerozvíjela dostatečně složku citovou a nepřipravila dítě na potřebné sociální zařazení a uplatnění.*“¹⁸⁷ Po znovuzavedení pěstounské péče a sledování dětí svěřených do péče pěstounů byly zkoumány možnosti nápravy psychické deprivace a došlo k překvapivému zjištění.¹⁸⁸ „*Všechny výzkumy prokázaly, ...že psychická deprivace je napravitelná v mnohem větší míře, než se předpokládalo.*“¹⁸⁹ Rozhodujícím a nezastupitelným činitelem pro nápravu psychické deprivace je **kvalita náhradní rodiny**. Pro zdařilou pěstounskou péči jsou důležitá tři vzájemně propojená kritéria, a to **stálost a hloubka citových vztahů** mezi pěstouny a dětmi, **tolerance k problémům a poruchám** ve vývoji dítěte a **společná životní perspektiva**.¹⁹⁰

Po roce 1989, kdy došlo k výrazným politickým změnám v zemi, nastaly změny též v oblasti náhradní rodinné péče. Od roku 1992 bylo umožněno svěřit dítě do péče osoby mající zájem stát se pěstounem ještě před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče. Cílem bylo předcházení rušení rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče, nepodařilo-li se kontakt mezi dítětem a pěstounem navázat či docházelo-li ke konfliktům či útěkům dítěte.¹⁹¹ Významným byl též rok 1998, kdy byla uzákoněna přednost náhradní rodinné péče před péčí ústavní a soudu byla stanovena povinnost zkoumat, zda nelze výchovu dítěte zajistit péčí rodinnou, a povinnost zrušit ústavní výchovu, pokud lze dítěti náhradní rodinnou péči zajistit.¹⁹² Od roku 2000 již nemusely být důvody pro svěřením dítěte do pěstounské péče nutně dlouhodobého rázu.

¹⁸⁵ RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, s. 43 - 44

¹⁸⁶ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 87

¹⁸⁷ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 87

¹⁸⁸ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 87 - 88

¹⁸⁹ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 88

¹⁹⁰ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 89 - 90

¹⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání, s. 332

¹⁹² Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině, § 46

Pozitivní vliv pěstounské péče na zdravý vývoj dětí a nápravu citové deprivace byl prokázán mnohými výzkumy, proto jsou změny umožňující svěřit dítě do pěstounské péče bez zbytečných odkladů i upřednostňování této péče před péčí ústavní rozhodně vítány. Za předpokladu, že bylo přijato „vhodné dítě do vhodné rodiny“, má pro přijaté dítě pěstounská rodina nesmírný význam i velkou léčebnou sílu.¹⁹³

V roce 2006 byl do našeho právního řádu zařazen institut „pěstounská péče na přechodnou dobu“, který měl řešit nastalé krizové situace v rodinách. Byl koncipován jako alternativa ústavní péče, nebyl však jasně odlišen od „klasické“ pěstounské péče a tak se s ní v podstatě překrýval.¹⁹⁴ V praxi se pěstounská péče na přechodnou dobu příliš nevyužívala a o její potřebě a využití proběhla v posledních letech řada diskusí, což vedlo ke změnám účinným od ledna 2013. Pěstounská péče na přechodnou dobu má spoustu příznivců i odpůrců. Cílem je snížit příliš vysoké počty dětí umístěných v ústavní péči, za což je Česká republika velmi kritizována. Názory na potřebnost pěstounské péče na přechodnou dobu se různí. Spousta odborníků namítá, že krátkodobý vztah mezi dítětem a pěstouny mnoho nevyřeší, důležitější je hledání dlouhodobých pěstounů. Co dítěti ublíží víc, zpřetrhání citových vazeb, které si dítě k dočasným pěstounům vytvoří, několik krátkodobých pobytů u různých pěstounů nebo pobyt v ústavu? Mnozí odborníci se přiklánějí k variantě využití stávajících ústavů, kdy řešením je snížit jejich kapacity a dát jim rodinný charakter. Proti stojí názory, že rodinné prostředí je nenahraditelné, neboť dítě v něm zažije láskyplný vztah a dostatek tělesného kontaktu, což by ve svém důsledku mělo snížit riziko vzniku či prohlubování citové deprivace. V rodině je rovněž oproti ústavnímu režimu větší volnost a svoboda a je též očekávána větší odpovědnost.¹⁹⁵

Všechny formy náhradní péče, které mají své místo v systému péče o dítě separované od rodičů, mají jedno společné – dítě není vychováváno biologickými rodiči. Od adopce ke klasické ústavní péči znaků rodinné výchovy sestupnou řadou ubývá, každá z nich má rovněž svoje slabá místa. I pěstounská péče na přechodnou dobu, která má postupně nahrazovat péči v ústavech, do jejichž péče by se děti měly svěřovat v minimální míře, má

¹⁹³ MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 88, 90

¹⁹⁴ VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 33, 42, 47

¹⁹⁵ KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?* s. 6, 12, 15 - 16

své omezené pole působnosti.¹⁹⁶ Zda se po provedených změnách osvědčí a rozšíří, zda bude dostatek vhodných pěstounů a jaké sociální dopady tato změna v systému náhradní rodinné péče přinese, nelze v tak krátkém čase říci. Cokoli hodnotit a vyvozovat jakékoli závěry by bylo v této chvíli předčasné a šlo by o pouhé spekulace.

¹⁹⁶ WESTPHALOVÁ, L. *Svěření dítěte do pěstounské péče v novém občanském zákoníku*, s. 48

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE

Následující kapitola je věnována empirickému výzkumu. Pro svou práci jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, který je používán k získávání nových názorů a neobvyklých pohledů na známé skutečnosti, o nichž již máme jisté povědomí, i k odhalení a porozumění podstatě jevů, o nichž toho zatím příliš nevíme. Kvalitativní metody mohou též pomoci získat detailní informace o zkoumaných jevech, které lze kvantitativními metodami zachytit jen velmi obtížně.¹⁹⁷ Při výzkumu jsem vycházela především ze studia spisové dokumentace, na jejímž základě jsem analyzovala získané informace, jež jsem následně zachytila v uvedených kasuistikách. Cílem práce je na několika praktických příkladech demonstrovat pěstounskou péči v praxi. Vybrala jsem celkem tři kasuistiky, v prvním případě se jedná o svěření dítěte do pěstounské péče prarodiče, ve druhém o svěření dítěte do pěstounské péče, a to nepříbuzenské, v obou se jednalo o úspěšné svěření nezletilého dítěte do pěstounské péče. Třetí kasuistika zachycuje pěstounskou péči, též nepříbuzenskou, která bohužel skončila neúspěchem a děti byly opět svěřeny do péče ústavu. Pěstounská péče na přechodnou dobu, která by měla nahrazovat v co největší míře péči ústavní, a kasuistika zachycující tuto péči by byla přínosem této práce, z důvodu nedostatku pěstounů pro pěstounskou péči na přechodnou dobu zatím příliš rozšířena není. V regionu, ve kterém bydlím a na který jsem se zaměřila, doposud žádný takový pěstoun, dle sdělení pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí, není.¹⁹⁸

4.1 Použité výzkumné metody

V praktické části své bakalářské práce jsem na základě metody studia osobních dokumentů a analýzy spisové dokumentace vypracovala kasuistiky k dokreslení současné situace v oblasti umístování dětí do pěstounské péče. „*V případové studii*“ (též kasuistice) „*jde o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů,*“¹⁹⁹ kdy sbíráme množství dat od jedné či několika málo osob a snažíme se zachytit složitost případu a popsat vztahy

¹⁹⁷ STRAUSS, A.; CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*, s. 11

¹⁹⁸ Autor – získáno v terénu dne 4.2.2013

¹⁹⁹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 104

v širších souvislostech. Na základě důkladného zkoumání jednoho případu pak snadněji pochopíme jiné obdobné případy.²⁰⁰

4.2 Získávání informací a jejich zpracování

S pomocí pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsem vybrala tři odlišné případy pěstounské péče, které se týkají našeho regionu, první se týkal svěřeni dítěte do příbuzenské pěstounské péče, konkrétně babičky nezletilého dítěte, druhé dva případy zachycují nepřibuzenskou pěstounskou péči. Informace jsem získala studiem spisové dokumentace vedené orgánem sociálně-právní ochrany dětí, která mi byla laskavě poskytnuta. Takto získané informace jsem zanalyzovala a následně zpracovala do uvedených kasuistik. V rámci zachování anonymity neuvádím, o jaký konkrétní orgán sociálně-právní ochrany dětí se jedná, pozměnila jsem jména zkoumaných osob a po konzultaci s pracovnící orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsem také pozměnila některé skutečnosti.

4.3 Kasuistiky

Kasuistika č. 1 – pěstounská péče prarodiče

Dívka „Eliška“

Eliška se narodila v roce 2006 z prvního těhotenství matky, matka je svobodná, má základní vzdělání, v době těhotenství nenavštěvovala gynekologa, žila kočovným životem, kdy jezdila po různých poutích, a užívala drogy. Otce dítěte odmítla matka uvést. Druhý den po porodu sdělila, že o dítě nemá zájem a hodlá ho dát do osvojení, se svou rodinou není v kontaktu a nehodlá na svém životním stylu nic měnit. Sociální pracovnící byla poučena, že souhlas s osvojením může dát až po uplynutí šesti týdnů po narození dítěte. Vzhledem k tomu, že matka z porodnice odešla a Elišku tam ponechala, byla dívka

²⁰⁰ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 104

předběžným opatřením předána do kojeneckého ústavu. Z centrální evidence obyvatel bylo zjištěno, že rodiče matky jsou rozvedeni, žijí v různých okresech a oba mají ještě jedno nezletilé dítě. Matka Elišky se následně po šesti týdnech dostavila na městský úřad, kde před pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí vyslovila souhlas s osvojením dítěte bez uvedení konkrétních osvojitelů. Matka matky (babička Elišky), která se dozvěděla, že její dcera porodila dítě, kterého se hodlá vzdát, podala k soudu návrh na svěřeni Elišky do pěstounské péče, neboť se nemohla smířit se skutečností, že by dítě mělo vyrůstat v ústavu nebo cizí rodině. Matka Elišky vyslovila se svěřením dívky do pěstounské péče babičky souhlas. Babička Elišky bydlí v družstevním bytě 2+1, je zdravá, trestně bezúhonná, v bydlišti má dobrou pověst a byla tedy osobou vhodnou pro péči o nezletilou Elišku, neboť poskytovala záruku řádné výchovy dítěte. Ve své péči ještě měla nezletilého šestnáctiletého syna studujícího střední školu. Soud po přezkoumání všech skutečností návrhu vyhověl a Elišku do pěstounské péče babičce svěřil. Pěstounská péče babičky byla vhodným opatřením pro Eliščinu výchovu, neboť mohla vyrůstat v rodinném prostředí a měla umožněn kontakt s matkou.

Eliška od svých tří měsíců vyrůstá u své babičky, které byla svěřena do pěstounské péče. O víkendech v domácnosti ještě bydlí babiččin syn, který studuje na vysoké škole. V péči pěstounky – babičky Eliška dobře prospívá, je zdravá, její vývoj odpovídá věku a k péči babičky nejsou žádné výhrady. Bydlí v útulném bytě 2+1, který je udržován v pořádku a čistotě. Matka Elišku občas navštěvuje, péči o ni by sama nebyla schopna zajistit. Je nespolehlivá a nezodpovědná. Eliška ji považuje spíše za kamarádku, jako k matce k ní vytvořený vztah nemá. Vzhledem k tomu, že matka pobývá neznámo kde a do bytu pěstounky – babičky se dostavuje sporadicky, jednou či dvakrát do měsíce, občasně užívá drogy, nespolupracuje při zajištění základních potřeb pro Elišku, např. dání souhlasu s ošetřením dítěte u odborného lékaře, a neplní tak řádně své povinnosti, podal orgán sociálně-právní ochrany dětí podnět k zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti matky k nezletilé Elišce, neboť nebylo v jejím zájmu, aby matka nadále zůstávala její zákonnou zástupkyní a rozhodovala o běžných otázkách jejího života. Naopak v zájmu dívky bylo, aby její zákonné zastupování příslušelo pěstounce, která se o ni stará řádně a v plné míře jí nahrazuje matku. Soud návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí po provedeném dokazování vyhověl, zbavil matku rodičovské zodpovědnosti a poručníkem Elišky ustanovil její babičku.

Pěstounská péče je v tomto případě vhodným řešením vzniklé situace. Otec dítěte je neznámý, matka musela být pro nespolečenský a nezájem zbařena své rodičovské zodpovědnosti. Matka sice dala původně souhlas s adopcí, v případě zájmu má, jak už bylo řečeno, příbuzenská péče o dítě přednost před umístěním do jiné náhradní rodinné péče. Dívka je v péči své babičky, která plní i roli pěstounky a poručníka, spokojená, výborně prospívá, k péči babičky není žádných výhrad. Svěření dívky do pěstounské péče babičky bylo v zájmu dívky a jejího zdravého vývoje.

Kasuistika č. 2 – pěstounská péče osoby bez příbuzenského poměru

Dívka „Karolína“

Karolína se narodila v roce 2007 ze čtvrtého těhotenství, z družského poměru rodičů. Oba rodiče jsou vyučeni, matka je vyučena prodavačkou, otec je vyučen v oboru kuchař-číšník. Má tři starší sourozence (dvě polorodé sestry a jednoho vlastního bratra) a dva sourozence mladší – dvojčata – polorodého bratra a sestru.

Krátce po porodu byla u Karolíny zjištěna srdeční vada a dívka se musela podrobit operaci. Vzhledem k tomu, že bylo třeba dodržovat určitá režimová opatření, kterým nebylo možno v domácnosti matky, jež v té době pečovala o tři starší sourozence, dostát, byla umístěna v dětském centru. Rodina v té době bydlela v nájemním bytě 1+1, otec byl ve výkonu trestu odnětí svobody. Pobyt v dětském centru byl Karolíně několikrát prodlužován, neboť v bytě matky nebyly vhodné podmínky pro její návrat. Z důvodu neplacení nájemného a energií byla matka nucena opustit s dětmi byt a uchýlit se do domova pro matky v tísni. Matka sporadicky Karolínu v centru navštěvovala a po roce požádala o propuštění Karolíny do její péče, čemuž bylo vyhověno. Otec projevoval zájem písemně, neboť stále pobýval ve výkonu trestu odnětí svobody. Matka se s dětmi přestěhovala ke své matce, babičce dětí, do bytu 2+1, kde s nimi začal bydlet i matčin nový přítel. O Karolínu pečovala především babička, která matce s dětmi pomáhala, matka si k dceři citový vztah nevytvořila. Po třech měsících matka požádala o znovuumístění Karolíny do dětského centra, neboť zdravotní omezení Karolíny vyžadovalo zvýšenou péči, kterou matka nezvládala. Návrat do ústavu dítě velmi zasáhl. Matka, které se v té době narodila dvojčata,

dala souhlas s osvojením bez vztahu k určitým osvojitelům. Otec souhlasil se svěřením Karolíny do pěstounské péče. Z toho důvodu byla spisová dokumentace postoupena krajskému úřadu pro vyhledání vhodných pěstounů, kteří by byli schopni zvládnout zvýšenou péči o nezletilou Karolínu z důvodu jejího zdravotního stavu souvisejícího se srdeční vadou a spolupracovat s otcem Karolíny, který projevil zájem o dítě po návratu z výkonu trestu pečovat. Otec po návratu z vězení vzal svůj souhlas se svěřením Karolíny do pěstounské péče zpět, dceru jednou navštívil, zajímal se o její stav, více se již neozval. Po půl roce byla pro Karolínu nalezena vhodná pěstounka. Pěstounka Karolínu i se svou vlastní dcerou v dětském centru několikrát navštívila, vztah mezi nimi se vyvíjel velmi slibně, po prvotním ostychu a rozpacích dítě brzy navázalo kontakt a bez problému s nimi komunikovalo. Po několika setkáních byl pěstounce udělen souhlas s pobytem nezletilé mimo zařízení, který byl několikrát prodloužen. Pěstounka vlastní byt 2+1, domácnost je udržována v naprostém pořádku a čistotě. Rozhodnutím městského úřadu byla nezletilá Karolína svěřena do tzv. předpěstounské péče budoucí pěstounky, která podala návrh k soudu na svěření nezletilé Karolíny do pěstounské péče. Návrhu bylo soudem vyhověno a Karolína byla do pěstounské péče pěstounce svěřena.

Karolína se v novém prostředí velmi dobře adaptovala, vytvořila si pěkný vztah nejen k pěstounce a její dceři, ale také k babičce a dědovi (rodičům pěstounky). Pěstounka se o dítě řádně stará, zajišťuje jí veškeré potřeby. Matka o dítě zájem neprojevuje, otec, jež byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, se o dítě zajímá telefonicky nebo písemně, na smluvená setkání s dcerou se dosud nikdy nedostavil. Je nezaměstnaný, nemá stálé bydliště, přespává u kamarádů a na ubytovnách. Pěstounka s otcem komunikuje, otcovi ve styku s dcerou nebrání, souhlasí, aby otec dítě vídal. Na setkání s otcem dítěte se s Karolínou několikrát vypravila, ovšem marně, otec se ani jednou na schůzku nedostavil, vždy se z nějakých důvodů omluvil. Pěstounská péče probíhá zcela v pořádku, k péči pěstounky není ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí výhrad, Karolína řádně prospívá, zdravotně je v pořádku, v novém domově se zcela zabydlela. V souvislosti s nástupem Karolíny do školky podala pěstounka k soudu návrh na změnu příjmení, neboť dívka vnímá odlišné příjmení negativně, představuje se příjmením pěstounky. Návrh na změnu příjmení podpořil též orgán sociálně-právní ochrany dětí, neboť je ve prospěch dítěte. Matka se změnou příjmení souhlasila, otec se k návrhu nevyjádřil. Soud návrhu na

změnu příjmení vyhověl, rodiče dlouhodobě neprojevují o dítě zájem, nehradí výživné, v péči pěstounky nezletilá našla stabilní a láskyplné zázemí, ve kterém náležitě prospívá.

V tomto případě se jedná o velmi zdařilé svěření dítěte do pěstounské péče. Pěstounská péče je zcela v zájmu nezletilého dítěte. Matka o dítě nejeví vůbec žádný zájem, souhlasila i s osvojením, otec zájem sporadicky projevuje, osobnímu setkání se ale vyhýbá. Souhlas s osvojením dát odmítl, s pěstounskou péčí nejprve souhlasil, poté vzal souhlas zpět s tím, že se chce o dítě postarat sám. Přes toto prohlášení je zřejmé, že opravdový zájem otec o převzetí dcery do své péče nemá a vzhledem ke svým neutěšeným poměrům k tomu nemá ani vhodné podmínky. Naopak v pěstounské péči pěstounky našla dívka velmi vhodné a stabilní výchovné prostředí, ve kterém je šťastná a spokojená. Pěstounská péče plní zcela svůj účel.

Kasuistika č. 3 – „neúspěšná“ pěstounská péče osob bez příbuzenského poměru

Chlapci „Přemysl“ a „Teodor“

Přemysl se narodil v roce 2000 z prvního, Teodor v roce 2004 z druhého těhotenství matky, a to z družského poměru rodičů. Matka má základní vzdělání, otec je vyučen automechanikem. V průběhu druhého těhotenství matka zřejmě užívala návykové látky.

Rodina je sledována od roku 2005 na základě upozornění lékařky na nevhodné prostředí, ve kterém se děti nacházejí. Rodina žila v malém rodinném domě na okraji větší obce, okolí domu bylo značně neudržované, plné různých věcí. Otec byl nezaměstnaný, matka byla toho času na mateřské dovolené. V domě byl nesmírný nepořádek, špína a zápach. Pro dluhy a neplacení byl odpojen přívod vody, elektřiny i plynu. Domácnost byla značně zanedbaná, vodu rodiče čerpali z nedaleké obecní studny, k vaření a ohřívání vody využívali kamna na tuhá paliva, svítili petrolejkou a svíčkami. Prostudování bylo shledáno jako velmi nevhodné pro řádnou a zdravou výchovu nezletilých dětí. Rodiče přes snahu sociálních pracovníků o nápravu nejevili zájem situaci jakkoli měnit a zlepšit. Napomenutí ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí byla rodiči ignorována, neutěšená situace se spíše stupňovala a naopak se objevily další závažné skutečnosti nasvědčující tomu, že

zdravý vývoj dětí je vážně ohrožen a děti nemají zajištěny ani základní životní potřeby. Starší chlapec Přemysl se potuloval sám bez dozoru po vesnici hladový, žíznivý, v lehkém obutí a oděvu nepřiměřenému počasí a žebral o jídlo a pití. Rovněž se objevilo podezření, že rodiče (především matka) užívají návykové látky. Z důvodu vážného ohrožení zdraví i života byly děti předběžným opatřením přes odpor rodičů umístěny v dětském domově. Rovněž byli kontaktováni příbuzní rodičů, a to matka a bratr matky, rodiče a dva sourozenci otce, zda by nebyla možnost svěřit dítě do péče některého z nich. Otec matky byl neznámého pobytu. Z příbuzných projevíli o děti vážnější zájem pouze rodiče otce, kteří si ovšem na výchovu chlapců ze zdravotních důvodů netroufali.

Chlapci si přes počáteční adaptační problémy na život v dětském domově zvykli a strávili v něm 2 roky života. Rodiče chlapce v dětském domově zpočátku pravidelně jednou týdně navštěvovali. Za dětmi na návštěvu jezdili pravidelně dvakrát třikrát do měsíce i prarodiče ze strany otce, babička z matčiny strany chlapce v dětském domově navštívila pouze několikrát. Rodiče byli vedeni k tomu, aby uspořádali svoje poměry natolik, aby chlapci mohli být vráceni zpět do rodiny, veškerá snaha sociálních pracovníků však vyšla naprázdno. Neutěšené poměry rodičů přetrvávaly, problémy s užíváním návykových látek narůstaly, postupně ubývalo i pravidelných návštěv chlapců, až sporadické návštěvy přestaly úplně. Chlapci byli na rodiče silně citově vázáni a těžce nesli každý odjezd rodičů z návštěvy i jejich následný nezájem. Pravidelný kontakt s dětmi udržovali pouze prarodiče ze strany otce, kteří je v dětském domově navštěvovali a brali si je domů na víkendové návštěvy. Z důvodu dlouhodobého nezájmu rodičů o chlapce byly učiněny kroky ke zprostředkování náhradní rodinné péče. Chlapci byli na základě psychologických vyšetření shledáni vhodnými pro zprostředkování pěstounské péče. Rodiče proti svěřením dětí do pěstounské péče nic nenamítali. Pro chlapce byli vybráni pěstouni, kteří prokázali potřebné psychické, sociální, zdravotní i ekonomické předpoklady a svým způsobem života poskytovali záruku, že pěstounská péče bude ku prospěchu chlapců. Jednalo se o manžele se dvěma vlastními dětmi věkově blízkými chlapcům. Rodina pěstounů bydlela na venkově v rodinném domě s velkou zahradou.

Prvnímu setkání chlapců s pěstouny předcházelo citlivé připravení chlapců, především staršího Přemysla, který byl velmi fixován především na otce, na možnost umístění do

pěstounské péče. V tomto ohledu se velmi zapojili i prarodiče chlapců z otcovy strany. Seznámení, které se uskutečnilo v dětském domově, dopadlo poměrně slibně. Další setkání se uskutečnilo přímo v bydlíšti pěstounů, kam s chlapci přijeli na návštěvu jejich prarodiče. Chlapcům se u pěstounů líbilo a poměrně rychle se skamarádili s jejich dětmi. Rozhodnutím městského úřadu byli chlapci svěřeni do péče budoucích pěstounů a následným rozhodnutím soudu do pěstounské péče. Přemysl měl zpočátku menší problémy se změnou školy, se kterými se docela rychle vyrovnal. Ve škole se učil velmi dobře, s chováním zpočátku žádné výrazné problémy nebyly, ty se projevily až později. Mladší Teodor nastoupil do mateřské školky, kde se od počátku vyskytovaly problémy, neboť ubližoval dětem.

Pěstouni se snažili vytvořit chlapcům nový domov, což se jim docela dobře dařilo. Dům byl udržován v pořádku a čistotě, péče o děti byla příkladná, ve volném čase se všemi dětmi provozovali různé sportovní aktivity. V novém domově je často navštěvovali prarodiče z otcovy strany, babička z matčiny strany byla s dětmi v telefonickém kontaktu, neboť byla vážně nemocná. Matka o děti zájem neprojevovala, otec, který byl v mezidobí odsouzen za distribuci a přechovávání omamných látek k trestu odnětí svobody, byl s dětmi především v písemném kontaktu. Po nástupu Teodora do první třídy základní školy se jeho výchovné problémy začaly projevovat výrazněji. Pokud se mu něco nedařilo, choval se agresivně. Ve škole se choval často nezvladatelně, bez jakéhokoli respektu, odmítal se učit a z poznámek si dělal legraci. Z psychologického vyšetření vyplynulo, že nástup do první třídy byl předčasný. Z důvodu velké absence pro časté onemocnění musel Teodor opakovat první třídu. Problémy s chováním se projevily i u staršího Přemysla, příprava do školy byla nedostatečná, ve škole odmítal plnit některé úkoly, i přesto byly jeho školní výsledky na dobré úrovni. Doma začal lhát a krást věci. U mladšího Teodora se problémové chování ve škole k lepšímu nezměnilo, naopak se postupně stupňovalo, napadal děti, ubližoval jim a kradl jim věci, co se týče prospěchu dosahoval výborných výsledků. Přes veškerou snahu pěstounů se nedařilo zjednat nápravu. Teodor byl na doporučení odborného lékaře hospitalizován v dětské psychiatrické léčebně pro poruchy chování. Po propuštění z léčebny se po pár týdnech vše vrátilo do starých kolejí.

Po vyčerpání všech možností o nápravu se pěstouni rozhodli podat k soudu návrh na vydání předběžného opatření na svěřeni chlapců do dětského diagnostického ústavu. Návrh odůvodnili tím, že výchova chlapců, která byla již od počátku náročná, se přes veškerou jejich snahu v posledním roce značně zkomplikovala. Výchovu se snažili zvládnout všemi dostupnými prostředky, ale nyní si již nevědí rady. Teodor absolutně nespolupracuje, je drzý na učitele i spolužáky, narušuje průběh výuky, ubližuje dětem, je agresivní, krade, doma vyvolává mezi dětmi rozbroje. Starší Přemysl mladšího bratra obdivuje, vyhýbá se povinnostem, má konflikty s dětmi a nemá žádné kamarády. Často si vymýšlí, krade a začal si od spolužáků půjčovat peníze. Soud návrhu pěstounů vyhověl a děti byly umístěny do dětského diagnostického ústavu. Zároveň bylo z moci úřední zahájeno řízení o zrušení pěstounské péče u nezletilých a řízení o nařízení ústavní výchovy.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí kontaktoval rodiče chlapců, především otce, který byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody a s chlapci se vždy snažil stýkat, zda by nemohl převzít péči o chlapce. Vzhledem k tomu, že otec v té době bydlel provizorně na ubytovně, jeho péče o nezletilé chlapce nepřicházela v úvahu. Dále bylo zjištěno, že dlouhodobě nezaměstnaná matka chlapců se přestěhovala do bytu ke své vážně nemocné matce. Zjištěné bytové poměry matky neumožňovaly řádnou výchovu dětí. Rovněž bylo provedeno šetření mezi dalšími příbuznými dětí za účelem zjištění osoby vhodné k převzetí péče místo rodičů a pěstounů. Bratr matky má svou rodinu, děti své sestry nikdy neviděl, zájem o jejich péči nemá. Stejně tak sourozenci otce o děti svého bratra pečovat nechtějí. Rodiče otce zájem o chlapce mají a vždycky měli, ze zdravotních důvodů o ně trvale pečovat nemohou. Soud po přezkoumání všech skutečností zrušil pěstounskou péči a nařídil ústavní výchovu chlapců. Z diagnostického ústavu byli chlapci přemístěni do dětského domova. V dětském domově strávil Teodor jen pár dní, poté musel být umístěn do dětské psychiatrické léčebny, neboť se choval značně agresivně k dětem i dospělým, jednoho chlapce dokonce surově napadl a způsobil mu vážné poranění obličeje. Přemysl zůstal v dětském domově. Do činností v domově se příliš nezapojuje, s dětmi vychází dobře, do učení je třeba ho pobízet, ale výchovné problémy s ním nejsou. Agresivní není. V domově ho navštěvuje jeho otec, což Přemysl vnímá velmi pozitivně. Otec si Přemysla i jeho bratra Teodora bere i na víkendy. Našel si práci a do budoucna by si chtěl vzít oba chlapce k sobě. Chlapci otce respektují, na návštěvy s ním se těší.

V tomto případě pěstounská péče, jež se zpočátku zdárně vyvíjela, úspěšná nebyla. Podle závěrů psychologických vyšetření se chlapci jeví i s ohledem na svůj nízký věk vhodnými pro svěřeni do pěstounské péče. Se zřetelem na určitou psychickou zátěž i velmi silnou citovou vazbu chlapců k biologické rodině bylo doporučeno přistupovat při výběru vhodných pěstounů velmi citlivě a nenásilně. Pěstouni, kteří byli vybráni, prokázali pro výkon pěstounské péče veškeré potřebné předpoklady. Vše tedy nasvědčovalo tomu, že pěstounská péče bude pro chlapce nejlepším řešením, což tak zpočátku i bylo. Výchovné problémy, které se u chlapců postupně objevily, zřejmě částečně pramenily v zanedbané výchově chlapců v ranném dětství v biologické rodině a posléze po umístění do ústavu ve strádání duševním. U chlapců se projevíly známky citové deprivace, hlavně u mladšího Teodora, které se nepodařilo dostatečně napravit. Rovněž byla patrná výrazná potřeba citové přichylnosti, potřeba mít někoho pouze pro sebe a být přijímán. U Teodora byl diagnostikován syndrom ADHD (syndrom poruchy pozornosti s hyperaktivitou). Děti, které trpí touto vývojovou poruchou nervového systému, vyžadují zvýšenou péči, individuální a citlivý přístup. Především je vyžadována klidná a důsledná výchova. Zvládat tyto děti je poměrně náročné a vyžaduje značnou trpělivost. Výchovné problémy, které se u chlapců vyskytly, byly u obou obdobné, u mladšího z chlapců Teodora byly provázené zvýšenou agresivitou vůči okolí i sobě samému. Přestože pěstounská péče skončila neúspěšně, nelze selhání připisovat výhradně k tíži pěstounů, jejich snaha zvládnout situaci byla příkladná, nastalé problémy ovšem nebyli přes veškerou snahu schopni zvládnout.

4.4 Shrnutí kasuistik

Na vybraných případech byla zachycena pěstounská péče v praxi. V prvním případě se jednalo o svěřeni dítěte do pěstounské péče prarodiče. Příbuzenská pěstounská péče má přednost před svěřeni dítěte do péče osoby bez příbuzenského poměru a je nejrozšířenější formou pěstounské péče. V daném případě opustila matka svoje dítě krátce po porodu. Vztah matka – dcera v podstatě navázán nebyl a dosavadní způsob života matky tomu zatím ani nenaznačuje. O svěřeni dítěte do své péče projevila zájem jeho babička, která mu poskytuje veškerou lásku a péči a svěřeni dítěte do její péče je i do budoucna tím nejvhodnějším řešením.

Ve druhém případě se jedná o svěřeni dítěte do pěstounské péče osobě bez příbuzenského poměru. I zde se jedná o úspěšný průběh pěstounské péče. Dítě je v pěstounské péči pěstounky přibližně od svých dvou let. Přestože dítě strávilo v ústavním zařízení poměrně dlouhý čas, v rodině pěstounky se podařilo vytvořit mezi dítětem a jednotlivými členy rodiny emočně vřelý vztah, dítě rodinu pěstounky vnímá jako „své lidi“, dítě nevykazuje známky psychické deprivace a dá se předpokládat, že negativní vliv ústavní péče na psychiku dítěte se podaří minimalizovat. Vztah s rodiči je problematický, matka zájem neprojevuje vůbec, otec zájem sice proklamuje, setkání se ale vyhýbá a je tedy otázkou, zda je opravdový. Svěřeni dítěte do pěstounské péče je pro dítě vzhledem k nemožnosti jeho osvojení či svěřeni do péče příbuzných nejvhodnější alternativou.

Třetí případ zachycuje svěřeni dětí do pěstounské péče osobám bez příbuzenského poměru. V tomto případě byla pěstounská péče zrušena a děti znovu umístěny do ústavu. Svou negativní roli v neúspěšnosti pěstounské péče zde hrálo několik faktorů. Péče o chlapce byla zanedbávána od útlého věku, kdy vyrůstali ve své biologické rodině. Starší z chlapců i přes zjevné zanedbávání měl určitou možnost vytvořit si citový vztah (především k otci) a citová deprivace se tak u něj projevila v menší míře, což se nedá říci o mladším z chlapců, kterého citové strádání a neuspokojování základních citových potřeb postihlo o poznání více. Svůj negativní vliv na chlapce měl po stránce duševní i pobyt v dětském domově, kam byli umístěni z důvodu vážného ohrožení zdraví i života, a kde strávili velkou část útlého dětství, především mladší z chlapců. Chlapci vykazovali výraznou potřebu citové přichylnosti, do rodičů vkládali své naděje a jejich následný nezájem je značně zasáhl. Svou roli zde sehrála též genetická výbava chlapců a matčino užívání návykových látek patrně již v průběhu druhého těhotenství. Situaci nepřispěla ani skutečnost, že mladší z chlapců trpí poruchou pozornosti s hyperaktivitou. Výchova takovýchto dětí je psychicky velmi náročná, chlapec je rovněž značně agresivní. Přestože byli chlapci posouzeni jako děti vhodné právě do pěstounské péče a osoby, které byly vybrány jako vhodné pěstouni, splňovaly veškeré předpoklady pro tuto péči, pěstounská péče skončila neúspěchem. Zřejmě se nepodařilo najít vhodnou rodinu pro daný typ dětí. Chlapcům ovšem svítá naděje v podobě jejich vlastního otce, který se o ně zajímá, tráví s nimi víkendy a snaží se uspořádat si svoje poměry tak, aby je mohl natrvalo převzít do své péče.

ZÁVĚR

Bakalářská práce pojednává o jedné z forem náhradní rodinné péče – pěstounské péči. Pěstounská péče umožňuje dětem, které nemohou vyrůstat se svými vlastními rodiči, prožít dětství v rodinném prostředí, které je nesmírně důležité pro jejich zdravý vývoj. Rodina či prostředí rodinu připomínající má zásadní vliv na utváření osobnosti člověka. Kromě funkce biologické a ekonomické má funkci výchovnou, socializační a především emocionální, která souvisí s uspokojováním psychických potřeb člověka a pro člověka je obzvlášť velmi důležitá. Osobní kontakt s blízkými a společné prožívání každodenních radostí i starostí je pro člověka nenahraditelné. Lásku a pohlazení potřebuje každé dítě, přesněji řečeno každý člověk bez rozdílu věku i pohlaví. Kdo dá lásku dětem, které ztratily rodinu či se ocitly bez potřebné péče a jejich vývoj i život je ohrožen? Jednou z možností, jak těmto dětem pomoci, je právě pěstounská péče.

Pěstounská péče je řešením především pro děti, které sice své rodiče mají, ti se však o své děti starat nechtějí nebo nemohou. Je třeba si uvědomit, že pěstounská péče není adoptí, rodiče mají nadále svá rodičovská práva i rodičovskou zodpovědnost. Styku rodičů s dětmi by nemělo být pěstouny bráněno. Pěstounská péče je řešením přechodným, existuje zde předpoklad možného návratu dítěte do původní rodiny ke svým rodičům. Sledován je především zájem dítěte.

Bakalářská práce představuje pěstounskou péči v celé její historii. Dovídáme se, jak vznikala, jakými peripetemi za posledních sto let prošla a jak je na ni pohlíženo v dnešních dnech. Podstatná část práce je věnována vymezení pěstounské péče, povinností pěstouna a za jakých okolností pěstounská péče vzniká i zaniká. Poměrně velká pozornost je věnována změnám, ke kterým v této oblasti došlo od ledna 2013, a sociálním dopadům, jež proměny pěstounské péče přinášejí. Praktická část bakalářské práce představuje pěstounskou péči v praxi. Ve třech kasuistikách je zachycena pěstounská péče příbuzenská a nepříbuzenská, úspěšná i neúspěšná. Cílem bakalářské práce bylo představit pěstounskou péči v celé její složitosti a ukázat, jak je tato forma náhradní rodinné péče využívána v praxi.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Seznam zákonů

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb. o Úmluvě o právech dítěte

Zákon č. 946/1811 Sb. z. s. Obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 256/1921 Sb. z. a n. o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 48/1947 Sb. o organizaci péče o mládež, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 69/1952 Sb. o sociálně právní ochraně mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 118/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Vládní nařízení č. 29/1930 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

Vládní nařízení č. 202/1947 Sb., jímž se provádí zákon o organizaci péče o mládež

Vládní nařízení č. 73/1956 Sb., kterým se přenáší působnost úřadoven ochrany mládeže na výkonné orgány národních výborů

Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 70/1952 Sb., kterým se provádí zákon o sociálně právní ochraně mládeže

Vyhláška ministerstva práce a sociálních věcí České socialistické republiky č. 52/1973 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pěstounské péči

Vyhláška federálního ministerstva práce a sociálních věcí a Ústřední rady odborů č. 51/1973 Sb., o úpravě některých poměrů pěstounů vykonávajících pěstounskou péči ve zvláštních zařízeních

Vyhláška ministerstva práce a sociálních věcí České socialistické republiky č. 52/1973 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pěstounské péči

Vyhláška č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Seznam literatury

BENÁTČANOVÁ, P.; JAHELKA, I., *Neznalost zákona neomlouvá. Průvodce džunglí zákonů 3*. Praha: R + H, spol. s r. o., nakladatelství MOTTO, 2006, 250 s. ISBN 80-7246-292-X

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, s. r. o., 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2

HOLUB, M. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Nakladatelství Leges, s. r. o., 2011, 456 s. ISBN 978-80-87212-96-7

HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, 398 s. ISBN 80-7239-192-5

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994, 108 s. ISBN 80-7178-006-5

MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada Publishing, spol. s r. o., 1997, 187 s. ISBN 80-7169-587-7

MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing, spol. s r. o., 1999, 144 s. ISBN 80-7169-897-0

MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, s. r. o., 1999, 183 s. ISBN 80-7178-304-8

MATĚJČEK, Z.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J.; BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, s. r. o., 2002, 155 s. ISBN 80-7178-637-3

RADVANOVÁ, S.; KOLUCHOVÁ, J.; DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1980, 127 s. SPN 4-31-18/1

STRAUSS, A.; CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Přel. Stanislav Ježek. Boskovice: ALBERT, 1999, 201 s. ISBN 80-85834-60-X

Seznam sborníků a publikací

BUBLEOVÁ, V.; FRANTÍKOVÁ, J.; VRÁNOVÁ, L. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, 39 s. [online] [cit. 2013-02-02]. Dostupné z www: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/nrp-zakladni-informace-o-pestounske-peci-a-peci-porucnika.pdf>. ISBN 978-80-87455-03-6

KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?* Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, 88 s. [online] [cit. 2013-02-02]. Dostupné z www: http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/nrp_jak_dal_s_pestounskou_peci_na_prechodnou_dobu.pdf.

ISBN 978-80-87455-08-1

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a kolektiv autorů. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2011, 82 s. ISBN 978-80-7421-039-6

PTÁČEK, R.; KUŽELOVÁ, H.; ČELEDOVÁ, L. *Vývoj dětí v náhradních formách péče.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2011, 54 s. Dostupné také z www: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf. ISBN 978-80-7421-040-2

SLÁDEKOVÁ, E. *Školák v náhradnej rodine.* Bratislava: Návrat, občianske združenie, 2005, 20 s. [online] [cit. 2013-02-16].

Dostupné z www: http://vzd.cz/sites/default/files/Skolak_v_nahradnej_rodine.pdf ISBN 80-969446-2-2

VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, 77 s. [online] [cit. 2013-02-02]. Dostupné z www: http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/nrp_socialne_pravni ISBN 978-80-87455-09-8

WESTPHALOVÁ, L. *Svěření dítěte do pěstounské péče v novém občanském zákoníku.* In Sborník z XII. celostátního semináře Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů. Brno: TRIADA – Poradenské centrum, o. s., 2012, 71 s. [online] [cit. 2013-02-05]. Dostupné z www: http://www.triada-centrum.cz/publ/sborniky/sbornik_2012.pdf. ISBN 978-80-260-3578-7

Další zdroje

Kritéria výběru pěstounů pro pěstounskou péči na přechodnou dobu, pracovní verze k 5.9.2012, interní materiál OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí)

Internetové zdroje

Důvodová zpráva k zákonu č. 359/1999 Sb., Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, sněmovní tisk 564/0, část č. 1/6, novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. [online] [cit. 2012-05-15].

Dostupné z www: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?na=&t=564&za=0>

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. [online] [cit. 2013-02-19].

Dostupné z www: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Výše příspěvků na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte svěřeného do pěstounské péče (do 31. 12. 2012)

Tabulka č. 2 Výše příspěvků na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte svěřeného do pěstounské péče podle stupně závislosti na pomoci jiné fyzické osoby (od 1. 1. 2013)